

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

**«Экономика» сериясы
Серия «Экономическая»
№1 (35), 2013**

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая**

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

**«Экономика» сериясы
Серия «Экономическая»
№1 (35)**

Алматы, 2013

Хабаршы. «Экономика» сериясы. - Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2013. - №1 (35). – 68 бет.

Вестник. Серия «Экономическая». - Алматы: КазНПУ им. Абая, 2013. - №1 (35). – 68 с.

Бас редактор

экон.ғыл.д., профессор **Б.Д. ИМАНБЕРДИЕВ**

Редакция алқасы:

экон.ғыл.д., профессор **А.С. Смагулов**, (бас ред. орынбасары),

ҚР ҰҒА академигі, экон.ғыл.д., профессор **К.Н. Нармбаев**,

ҚР ҰҒА академигі, экон.ғыл.д., профессор **Н.К. Мамыров**

экон.ғыл.д., профессор **С.К. Қасымов**,

экон.ғыл.д., доцент **Е.К. Калдыбаев**,

Phd doctor universitat intarnacional de Catalunya – **Victor Pou Serradell**

(Испания),

экон.ғыл.д., профессор **Б.А. Токсабаева**(Қырғызстан),

ScD, Assoc.Professor **В.Рудзкене** (Литва),

PhD, professor **Месут Йылмыз** (Түркия),

экон.ғыл.д., профессор **К.Д. Джумабаев** (Қырғызстан)

магистр – оқытушы **А.К. Адельбаева** (*жауапты хатшы*)

Главный редактор

д.э.н., профессор **Б.Д. ИМАНБЕРДИЕВ**

Редакционная коллегия:

д.э.н., профессор **А.С. Смагулов** (зам. гл. редактора),

академик НАН РК, д.э.н., профессор **К.Н. Нармбаев**,

академик НАН РК, д.э.н., профессор **Н.К. Мамыров**

д.э.н., профессор **С.К. Қасымов**,

д.э.н., доцент **Е.К. Калдыбаев**,

Phd doctor universitat intarnacional de Catalunya – **Victor Pou Serradell**

(Испания),

д.э.н., профессор **Б.А. Токсабаева** (Кыргызстан),

ScD, Assoc.Professor **В.Рудзкене** (Литва),

PhD, Professor **Месут Йылмыз** (Турция),

д.э.н., профессор **К.Д. Джумабаев** (Кыргызстан),

магистр-преподаватель **А.К. Адельбаева** (*ответ. секретарь*)

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2013

ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ

КОНЦЕПЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ В НЕФТЕХОЗЯЙСТВЕННОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

М.Д. Тинасилов – *д.э.н., проф.*,
А.Т. Картабай – *к.т.н., проф.*

Концепция управления включает блок организационной работы по видам финансово-экономической деятельности. Это относится к таким объектам управления корпоративной экономикой как: планирование производства и реализация конечной продукции; формирование источников финансирования за счет собственных средств, капитализации прибыли; распределение мобилизованных финансовых ресурсов по установленным правилам и нормам, а также общепринятым параметрам государственного регулирования деятельности всех участников рынка (денежно-кредитная политика, налоговое законодательство, внешнеэкономическая деятельность и так далее).

Концепция управления включает блок организационной работы по конкретным видам финансовой деятельности. Это относится к таким объектам управления и планирования как: формирование источников финансирования за счет и в основном капитализации прибыли; распределение мобилизованных денежных средств по установленным правилам, нормам и процедурам.

И, конечно же, приток и отток финансовых средств на современном предприятии связан с рынком, с куплей-продажей товаров и услуг, ради чего организован и функционирует бизнес и вследствие чего образуются доходы, накопления, прибыль – главные источники благополучия фирмы, государства общества в целом. При этом, разумеется, что рыночный успех каждого предприятия во многом определяется индивидуальным и совокупным спросом, а также ценами, конкурентной средой, информационным обеспечением внутри и вне коммерческих компаний, транспарентностью финансовых отношений на всех их уровнях, которым призваны служить другие функции управления, а именно бухгалтерский, финансовый, управленческий, налоговый учет, контроль и анализ как в режиме де-факто, так и де-юре свершаемых хозяйственных операций и сделок.

В современных условиях работы крупных производственно-хозяйственных систем и в целях достижения высоких конечных результатов их деятельности изыскиваются наиболее оптимальные организационно-правовые формы и структуры управления такими системами. В частности, в нефтяном бизнесе России и Казахстана принят курс на создание крупномасштабных вертикально интегрированных компаний, которые имеют в своем подчинении весь комплекс производственно-технологических подразделений и полномочий для решения

текущих, перспективных целей и задач с максимальным эффектом, начиная от разведки нефти, газа и включая их добычу, очистку, переработку, транспортировку, хранение и оптово-розничную торговлю нефтегазопродуктами, включая систему автозаправочных станций (АЗС).

Первый опыт функционирования таких структур в 2000-2002 гг. был апробирован на ряде вертикально интегрированных корпораций России, на базе Омского и Ачинского НПЗ и нефтедобывающего комплекса «Сибнефть», по аналогии с подобными осуществленными проектами в США, Саудовской Аравии и Кувейте и зарекомендовал себя положительно.

Общая схема построения и функционирования первой вертикально интегрированной структуры в нефтебизнесе России нами представлена основные участники производственно-хозяйственной и финансовой деятельности, которая сосредоточена в «одних руках» управления – от разведки энергоносителей до пробной скважины и автозаправочной станции под фирменным знаком НК «Сибнефть» и ее соответствующей материнской компании.

Изучив заманчивый опыт соседей по родственному бизнесу, правительство Казахстана в 2002 году, без особого ТЭО и финансовых, сметных расчетов, постановлением №764 от 3 февраля 2002 г. создало Национальную компанию «Казмунайгаз» вертикально интегрированного типа с контрольным пакетом.

Акций других ценных бумаг у себя. Конечно, эта НК является монополистом в нефтебизнесе РК со всеми вытекающими отсюда последствиями. Однако, начало положено. Дальше можно будет внимательнее присматриваться к тому, что делается в рамках зарубежных родственных корпораций типа НК и двигаться по пути их приватизации в Казахстане, избавляясь от «голубых фишек» в этом доходном бизнесе.

Правда, не все нефтяные, газовые компании Казахстана пока сконцентрированы в монопольном владении правительства Республики. Есть исключение из этого правила. Дело в том, что на юге Республики Казахстан давно присутствует крупная зарубежная корпорация с элементами вертикально интегрированной структуры управления, это – канадская компания «Харрикейн», в собственности которой находится ряд нефтедобывающих предприятий в Кызылординской области, а также Чимкентский НПЗ. Данная корпорация, защищая свои права и руководствуясь долгосрочным контрактом, не желает уступать свои финансовые и другие активы казахстанскому правительству под флагом «национализации» и экспроприации чужой собственности, в связи с чем постоянно судится, надеясь добиться справедливости, достойно конкурируя с ВИНК «Казмунайгаз».

Высокоэффективная организация финансов в системе ВИНК должна опираться на учет соответствующих *факторов*, которые выступают в качестве движущей силы на пути к успешной производственно-хозяйственной деятельности предприятий. Среди этих факторов следует иметь *в виду*: объем производства; наличие цеховой или бесцеховой структуры организации и управления; отраслевая принадлежность корпорации и сложность технологических

процессов; уровень концентрации производства и централизации-децентрализации управления; степень интенсивности, динамизм и сменность в работе оборудования (скорость, давление, глубина переработки исходного сырья в конечный продукт); уровень и размах диверсификации капитала; степень внешнеэкономических связей; формы специализации производства; уровень подготовки кадров, особенно финансовых менеджеров; географические и природно-климатические условия, форс-мажорная ситуация, а также состояние экономической, в том числе финансовой науки фундаментального и прикладного значения.

Рассмотрим некоторые факторы, диктующие необходимость их учета в процессе производственно-хозяйственной деятельности, бизнес-планирования и бюджетирования на предприятиях, что согласуется с системным подходом к управлению финансами.

Крупномасштабность корпораций и фирм. Данный фактор олицетворяет одновременно и сильные и слабые стороны в обеспечении высокоэффективной работы: с одной стороны, в крупных корпорациях концентрируются огромные материальные, трудовые и денежные ресурсы, высококласное оборудование, НТП, АСУТП и АСУП, включая кадры рабочих и специалистов, способных адекватно использовать всю гамму экономических, социально-психологических и административных методов управления.

С другой стороны, крупномасштабность производства, вследствие объективных причин и в силу «закона больших чисел», становится неуправляемым, необъятным делом, что дезорганизует отдельные сегменты управления со всеми негативными последствиями для конечных финансово-экономических результатов, включая непредсказуемые потери, риски и убытки, злоупотребления, сопутствующие любой гигантомании, в связи с чем в этом процессе объективно необходимы оптимизационные подходы и расчеты, чувство меры. Эти подходы особенно важны в процессе проектирования таких компаний, как вертикально интегрированные системы в нефтебизнесе.

Фактор отраслевой принадлежности предприятий необходимо учитывать в процессе индикативного планирования по показателям и измерителям в разрезе всех подсистем АСУП (их 10), в том числе подсистемы финансового бизнес-планирования и бюджетирования. Нужно подчинять планирование (технико-экономическое, календарное, оперативное) конкретным объемным, количественным критериям, качественной и стоимостной оценке; обеспечивать адресный характер доведения плановых количественно-качественных и стоимостных показателей до внутрифирменных подразделений; нацеливать производственный, управленческий и финансовый учет, контроль и анализ на достижение высоких финансовых результатов деятельности.

Применительно к нефтегазовой отрасли следует иметь в виду, что на ее предприятиях технологические регламенты протекают в замкнутом виде, в аппаратном режиме, в гигантских фрикционных резервуарах, куда непрерывно поступает сырье, реагенты, катализаторы и другие компоненты, что *диктует необходимость* планирования подачи исходного сырья большими партиями в

«голову» технологического процесса, а также оперативного учета и анализа готовой продукции на финише техпроцессов при наличии автоматических методов учета, включая выход конечной продукции (бензина, керосина, мазута, моторных масел, нигрола, дизтоплива, солидола, полезных отходов производства), которые целесообразно планировать и калькулировать с исчислением прибыли каждого продукта, что отвечает требованиям хорошо налабистилля коммерческого расчета.

Нефтяной бизнес – это особый, специфический процесс производства и управления, технология которых диктует необходимость учета в бизнес-планировании и бюджетировании стадийного подхода к финансированию и калькулированию издержек производства с выделением добавленной стоимости на всех этапах разведки, добычи и очистки нефти, включая ее переработку. В этой связи финансово-экономическим службам, специалистам нефтеперерабатывающих предприятий необходимо вникать в технологические регламенты, адекватно воздействовать на экономические результаты деятельности основных и вспомогательных цехов, смен и участков с непрерывным характером их работы.

Например, следует иметь введу, что большинство химических веществ, входящих в состав сырой нефти, – это комбинация атомов углерода и водорода. При температуре 65 градусов «Ц» нефть кипит, а затем прекращает кипение. Но если нефть затем нагреть до температуры 230 градусов С, она снова закипит и опять утратит кипение, однако наличие самой нефти в аппаратах и сосудах будет уменьшаться. После 480 градусов «Ц» нефтепродуктов в сосудах останется совсем мало. При этом фракционный состав нефти до 32 градусов С именуется углеводородными газами, от 32 до 105 градусов – это фракционный бензин (газолин), от 105 до 160 градусов – тяжелый бензин, лигроин, от 160 до 230 градусов – керосин и свыше 430 градусов «Ц» – топочный мазут.

Наблюдая со стороны за работой обычного нефтеперерабатывающего завода, мы видим высокие ректификационные колонны крекинга нефти, в которых под влиянием различных температур отделяется светлый продукт от более темного остатка на дне колонны. Светлый продукт (насыщенный газ), после прохождения холодильных установок превращается в жидкость. При этом в режиме непрерывного давления насосным оборудованием в нижнюю часть ректификационных колонн подается сырая нефть для многоярусной ее возгонки, процесс которой проходит соответствующий набор тарелок с отверстиями и барабанами колпачками для пробулькивания газообразной и жидкой фазы нефти. Вне ректификации осуществляются процессы орошения и испарения в процессе перегонки и крекинга нефти с отделением отходов из данных процессов.

При температуре 480 градусов «Ц» в химагрегатах НПЗ происходит вакуумный крекинг, в ходе которого отдельная большая молекула делится (колется) на две-три части, при этом температура кипения регулируется давлением в химических агрегатах: чем ниже давление, тем ниже температура кипения.

Следующий этап производства нефтепродуктов – каталитический крекинг, в процессе которого ускоряются соответствующие химические реакции, причем

сырьем для данного крекинга служит газойль, нагрев которого свыше 480 градусов дает бензины различных марок, чему сопутствует такое оборудование, как химический реактор, регенератор и дополнительная ректификационная колонна. В качестве исходного сырья в этом процессе участвуют легкая (газообразная) нефть, тяжелая фракция газойля (40% от всего объема) и легкая фракция вакуумной перегонки (до 60% от объема). На выходе каталитического крекинга мы имеем конечный продукт, состоящий из кокса (8%), газового конденсата (35%), крекинга бензина (55%), легкого и тяжелого газойля (2%).

Следующей стадией техпроцесса на НПЗ является алкилирование (обратный процесс крекинга), в результате которого малые молекулы соединяются в крупные. Этот процесс сопровождается химической реакцией, в которой взаимодействуют полиэтиленовые фракции с бутиленом и изобутаном, образуя на выходе реакции различные смолы и гудроны.

На передовых российских НПЗ активно внедряется каталитический риформинг – получение высокоароматизированных бензинов и Гистиллятов с высокоактановым числом (бензин, толуол, ксилол), позволяющих обеспечивать экологические требования к моторному топливу. Данному требованию служит также гидрокрекинг, который превосходит по всем характеристикам каталитический крекинг и риформи риформинг, благодаря присутствию в этом процессе избыточной водородной смеси. Все эти и другие технико-технологические и организационные факторы в нефтебизнесе целесообразно знать экономистам, финансистам данной отрасли с тем, чтобы посылно влиять на конечные результаты деятельности нефтеперерабатывающих предприятий, умело превращать «отходы в доходы», преумножая прибыль и рентабельность предприятий.

Түйін

Мақалада авторлар еліміздің экономикасында қаржы жүйесін тиімді басқару арқылы мұнай және газ өндірістерін дамытуды ғылымидәлелдейді.

Summary

In the article the authors of the scientific justify the development of oil and gas production in the country in conditions of effective financial management systems in the sector of the economy.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ «ВНЕШНИХ ЛОКОМОТИВОВ» ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА

Т.М. Рогачева – *д.э.н., проф. КазНПУ им. Абая,*
А.Е. Кушербаева – *к.э.н., доцент КазНПУ им. Абая*

Большого внимания при формировании приоритетных направлений инновационного развития страны систем требует использование "внешних локомотивов". Применительно к сфере науки и технологий это означает необходимость более полного использования внешних источников инноваций. Сегодня развитие любой страны не может осуществляться без включения в процессы международного обмена знаниями и технологиями.

Большой опыт в этом отношении накоплен странами "догоняющего" типа развития экономики. Когда-то такой страной была Япония, затем ее опыт был перенят Юго-Восточной Азией и рядом латиноамериканских стран, а впоследствии Китаем и Индией. Дело в том, что деятельность, связанная с проведением исследований и разработок, требует значительных, все возрастающих вложений. Некоторые направления современной науки и технологии становятся настолько капиталоемкими, что самостоятельно их не может проводить ни одна даже развитая страна. Не случайно широкое распространение получили международные программы в области космических исследований, ядерной энергетики, авиастроения.

Поэтому для "догоняющих" стран столь характерна стратегия "заимствования" технологий и инноваций. Ее существо состоит в том, что эти страны, используя собственный инновационный потенциал, осваивают выпуск наукоемкой продукции, производящейся в развитых индустриальных странах. Далее наращивается производство продукции на основе развития научно-технического и промышленного потенциала, в результате чего появляется возможность самостоятельно проводить работы по всему инновационному циклу – от создания до реализации инновационной продукции. Внося улучшения в осваиваемые иностранные технологии, фирмы выходят на внешние рынки готовой продукции. Страны, применяющие длительное время эту стратегию, становятся крупными игроками на мировых технологических рынках. Так, в 90-е годы XX в. Китай и Мексика вошли в число ведущих экспортеров высокотехнологичной продукции, увеличив объем ее экспорта за 10 лет в 15 и 40 раз соответственно [1].

Конечно, в прямом виде такая стратегия для Казахстана не применима, учитывая его достаточно развитый, особенно на начальных стадиях инновационного цикла, научно-технический потенциал. Тем не менее, опыт "догоняющих" экономик может быть весьма полезен, поскольку он демонстрирует возможность достижения успехов в освоении наукоемких технологий, повышении объемов производства и экспорта инновационной продукции в результате "открытости" для зарубежных знаний, способности и желания использовать

международные рынки технологий. К тому же надо учитывать, что больших результатов в освоении иностранных технологий не добиться без подключения собственного научно-технического потенциала. Он выступает своего рода "пропуском" для доступа к зарубежным технологиям. Более того, правильный подход к переносу передовых технологий, как показывает опыт "догоняющих" стран, в конечном счете, приведет к развитию собственной инновационной деятельности. Таким путем можно добиться усиления инновационной направленности казахстанской науки, чего ей пока недостает.

Особое значение внешний трансферт технологий имеет для развития такого направления инновационной деятельности, как исследования и разработки непосредственно на предприятиях. Пока это является наиболее слабым звеном формирующейся в стране инновационной системы. Какие элементы опыта "догоняющих" стран могут быть использованы в развитии инновационной деятельности на предприятиях Казахстана, учитывая неразвитость потенциала "заводского" сектора науки? Прежде всего, это то обстоятельство, что в НИС на первом этапе преобладают разработки, ориентированные не на получение совершенно новых продуктов или процессов, а на совершенствование уже существующих. Длительное время в НИС главным содержанием промышленных исследований и разработок являлось приспособление зарубежных технологий к местным условиям. При этом обязательным условием является "натурализация" получаемой технологии, то есть ее дооснащение узлами и компонентами национального производства. Обычно национальные правительства специально стимулируют такие усилия. Именно на разработке местных материалов и компонентов, которые могут быть включены в процесс получения готовой продукции по иностранным технологиям, могут сконцентрироваться промышленные предприятия Казахстана в своей инновационной деятельности на начальном этапе. Впоследствии можно будет переходить к более радикальным инновациям. В последние годы фирмы Индии, Мексики, Бразилии, накопив опыт модифицирующих инноваций, переходят к использованию разработок для получения продуктов или процессов, новых даже для индустриально развитых стран.

Для того, чтобы подготовить переход от "модифицирующих" к "радикальным" инновациям, важное значение имеет координирование внешних источников знаний и соединение их с внутренними усилиями исполнителей промышленных исследований и разработок. Здесь уже не ограничиваются "обучением" у иностранных компаний, но развивают контрактные исследования с местными исследовательскими подразделениями. Большое значение приобретает совместное использование патентов с фирмами-партнерами, доступ к академической базе знаний (в нашем понимании представленной университетами и бывшими академическими институтами). В этой связи развиваются проекты, финансируемые промышленностью, составляя растущую долю университетских бюджетов.

Важным является привлечение ведущих международных научных центров в Казахстан. В этом случае следует воспользоваться преимуществами глобализации научно-технической и инновационной деятельности. Она проявляется в

таких формах, как расширение участия иностранного капитала в финансировании НИОКР, межфирменная кооперация компаний разных стран, сотрудничество национальных университетов и иностранных промышленных компаний. Особые надежды можно возлагать на такую тенденцию, как транснациональное размещение исследовательских подразделений. Ведущие транснациональные компании наращивают присутствие своих исследований и разработок в различных странах. Они создают новые исследовательские центры, приобретают доступ к зарубежным лабораториям путем слияний и покупок национальных компаний. В последнее время особо привлекательными базами зарубежного размещения исследовательских подразделений стали Индия и Израиль. Данному процессу благоприятствуют такие факторы, как наличие дешевых квалифицированных кадров, возможность подключить к исследованиям и разработкам местных партнеров.

Характеризуя тенденцию технологической глобализации, можно сослаться на пример крупнейшей скандинавской фармацевтической компании "Astra AB", организовавшей исследовательский центр в Индии. Главный стимул для такого шага – наличие высококвалифицированного местного персонала, соответствующего стандартам, принятым в компании [2].

Другой формой является организация и эксплуатация исследовательских лабораторий в партнерстве с местными университетами. Так, в Сингапуре был учрежден Центр исследования природных продуктов, организованный Национальным Сингапурским университетом и корпорацией "Glaxo wellcome" [3].

Для использования в Казахстане опыта "догоняющих стран" необходимы соответствующие усилия со стороны государства. Для формирующейся в стране инновационной политики характерно поощрение развития науки в государственном секторе. Промышленные исследования и разработки как объект инновационной политики пока остаются на втором плане. Необходимо усилить внимание к промышленным инновациям, государственная инновационная политика должна ориентироваться и на исследования и разработки в частном секторе.

В целом от государства требуется содействие иностранным инвестициям в обрабатывающий сектор, сотрудничеству казахстанских предприятий с зарубежными партнерами для встраивания в "цепочки" добавленной стоимости. Как показывает мировая практика, в содействии иностранным инвестициям главным является формирование благоприятного национального режима для инвесторов: низкие налоги, прозрачность налоговой системы, защита прав собственности и исполнения контрактов, независимость судебной системы.

Технология передается в различных формах, разными способами и по разным каналам. Основными формами являются коммерческая и некоммерческая. Передача технологий на некоммерческой основе осуществляется путем международных контактов по линии подготовки специалистов, научного и технического обмена, организации конференций, симпозиумов, семинаров, ярмарок, выставок, создание зарубежных маркетинговых и исследовательских

подразделений крупными корпорациями. Основной поток технологий в некоммерческой форме приходится на некоммерческую, непатентуемую информацию – результаты широко публикуемых фундаментальных исследований.

Основными формами коммерческой передачи технологий являются:

- продажа технологий в материализованном виде – станков, агрегатов, технологических линий и др.;
- прямые инвестиции и сопровождающие их строительство, реконструкция, модернизация предприятий;
- портфельные инвестиции, в том числе совместные предприятия, если они сопровождаются поставками инвестиционных товаров, а также лизингом;
- продажа патентов;
- продажа лицензий на все виды запатентованной промышленной собственности, кроме товарных знаков;
- продажа лицензий на незапатентованные виды промышленной собственности – ноу-хау, секреты производства, технологический опыт, сопроводительные к передаваемым оборудованию и технике документы, инструкции, чертежи, схемы, а также обучение специалистов, консультативное сопровождение и др.;
- совместное проведение НИОКР, научно-производственная кооперация;
- инжиниринг.

Трансферт технологий, поступаемых по коммерческим каналам, обычно сопровождается лицензионным договором (контрактом). Посредством реализации контрактов государство должно регулировать трансферт технологий. В частности, противниками широкого заимствования иностранных технологий высказывается опасение о поступлении в страну "грязных" технологий. Именно через контракты можно оградить страну от притока технологий, загрязняющих окружающую среду.

Мировой опыт показывает, что эффективность передачи технологий снижается, если ее поставки осуществляются некомплектно или без полного пакета соответствующей документации, ноу-хау и услуг. Поэтому в лицензионных соглашениях целесообразно обуславливать: полный комплект поставок техники, технологии, сопутствующей документации и услуг; обеспечение подготовки персонала, поставок запасных частей, ремонта, производственного и послепродажного обслуживания, другой технической помощи на весь срок лицензионного соглашения, доступ покупателя к усовершенствованиям и технологии.

Включение последнего условия в соглашение о передаче технологии имеет особое значение для казахстанских покупателей. Им следует развивать способности по внесению улучшений в лицензируемую технологию, что принесет большую выгоду и расширит инновационные возможности отечественных предприятий. Таким путем они могут закрепить свои позиции на местном рынке и интерес к ним зарубежных партнеров в долгосрочной перспективе. То есть покупатель технологии в договорном порядке пытается закрепить за собой потенциальное право обратного продавца технологии своему лицензиару. В противном случае, если лицензиат будет вводить усовершенствования в лицензируемую технологию, он может быть поставлен в ситуацию, когда все улучше-

ния автоматически и бесплатно будут переходить к лицензиару.

Поэтому все договоры и соглашения о передаче технологии должны быть проработаны особо тщательно, квалификация экспертов и специалистов при этом должна быть выше, чем при заключении обычных договоров купли-продажи традиционной продукции.

Особый интерес представляет опыт "догоняющих" стран по формированию наукоемкого сектора экономики. Можно выделить три модели развития наукоемких производств в таких странах. Их отличия определяются достигнутым уровнем экономического, научно-технического и социально-культурного развития страны, ее географическим положением и размерами, степенью открытости экономики, участия в международном разделении труда, целями экономической и инновационной политики и путями их реализации.

Первая модель характерна для крупной "догоняющей" страны с достигнутым относительно высоким уровнем экономического и технологического развития, повышенным спросом на наукоемкую продукцию на внутреннем рынке. Первоначально этот спрос удовлетворяется с помощью филиалов фирм наиболее развитых стран. Основная цель технологической политики – насыщение большого внутреннего рынка высококачественной наукоемкой продукцией собственного производства.

Стратегия таких стран предусматривает выбор "технологических" ниш, не занятых на внутреннем рынке иностранными компаниями, и осуществляется поэтапно. На первом этапе, занимающем несколько лет, выбираются формы заимствования технологий, адекватные экономическим и политическим условиям в данной стране (создание совместных предприятий, закупка иностранных лицензий и т.д.). На втором этапе государственными органами выбирается несколько фирм, которые будут выпускать выбранные виды наукоемкой продукции по иностранным лицензиям. При этом государство проводит достаточно гибкую политику протекционизма по сохранению внутреннего рынка в выбранных "нишах". Однако эта политика не затрагивает интересы иностранных производителей за их пределами и не препятствует осуществлению прямых иностранных инвестиций.

На третьем этапе повышается роль собственных НИОКР, происходит расширение номенклатуры наукоемкой продукции, выпускаемой по лицензиям, начинается ее экспорт в другие страны. По этой модели происходило, в частности, развитие информатики в Бразилии.

Другая модель типична для "догоняющих" экономик, избыток дешевых трудовых ресурсов в которых привлек большие объемы иностранных инвестиций. Для таких стран характерен невысокий исходный уровень экономического и научно-технического развития. На первом этапе здесь стимулируются импортозамещающие трудоемкие отрасли, ориентированные на экспорт (главным образом отрасли легкой промышленности). На следующем этапе происходит переход от импорта капитала к импорту технологий, необходимых для повышения технического уровня промышленности. Опережающими темпами развиваются

энерго- и капиталоемкие отрасли, появляются наукоемкие производства, выпускающие относительно простую трудоемкую продукцию (например, бытовую радиоэлектронику, интегральные схемы невысокой и средней сложности и т.д.). На третьем этапе значительно возрастают масштабы производства и экспорта наукоемкой продукции. Постепенно происходит переход от производства относительно простой наукоемкой продукции к более сложной, возрастает роль сферы НИОКР. Типичным примером такого развития является Южная Корея, главной целью которой было завоевание технологической независимости.

Наконец, еще одна модель характерна так же, как и в первом случае для крупной развивающейся страны, но с преобладанием аграрного сектора. Здесь относительно низкий уровень промышленного производства определяет выбор приоритетов технологической политики, ориентированной на трудоемкие формы технологического развития. Наличие значительного числа ученых и высококвалифицированных специалистов в условиях низкого уровня оплаты труда позволяет ориентироваться на наукоемкие технологии, требующие больших затрат высококвалифицированного интеллектуального труда (например, для создания программного обеспечения). Развитие наукоемких производств осуществляется с помощью совместных предприятий и экспортно-производственных зон. Это требует обеспечения благоприятных условий для долгосрочного инвестирования иностранного капитала. По такому пути шла, в частности, Индия, весьма преуспевшая в экспорте программных продуктов, развитии фармацевтической промышленности.

Казахстан отличается от этих стран по ряду параметров, что не позволяет полностью заимствовать какую-либо из описанных моделей. Например, при общем технологическом отставании, в то же время он располагает собственным научно-техническим потенциалом по ряду "прорывных" направлений (космические технологии, ядерные технологии, биотехнология). С другой стороны, внутренний рынок не предъявляет большого и устойчивого спроса на наукоемкую продукцию. Тем не менее, отдельные элементы описанных стратегий могут быть использованы в нашей стране. При этом ближе нам, на наш взгляд, опыт Индии и частично Бразилии. Собственно, по примеру Индии у нас начато развитие информационных технологий. В частности, при формировании Парка информационных технологий использован опыт аналогичных индийских структур.

Главное, что следует отметить, анализируя опыт других стран, решающих сходные с Казахстаном задачи, это принципиальная возможность сокращения технологического разрыва со странами-лидерами в относительно непродолжительные сроки путем быстрого освоения достижений науки и технологии за рубежом. Кроме того, обращает на нас себя внимание осуществление при общей открытости экономики политики разумного протекционизма.

Государственная программа форсированного индустриально-инновационного развития предусматривает развитие новых рынков в неэнергетических и недобывающих секторах. Одним из новых быстро растущих рынков может и

должно стать развитие наукоемкого сектора экономики. Следует отметить, что самостоятельное создание многих наукоемких производств неподъемно для экономик даже крупных государств. Поэтому идет естественный процесс интеграции ресурсов, в первую очередь финансовых, а также сбытовых сетей, поскольку интеграция способствует проникновению на внутренние рынки. Процессы интеграции и концентрации, происходящие в высокотехнологичных секторах экономики США, Западной Европы и Азии, вскоре могут не оставить шансов другим странам на самостоятельное производство конкурентоспособной продукции. Поэтому на процессы развития наукоемкого сектора в экономике Казахстана целесообразно смотреть, прежде всего, через призму международного сотрудничества, привлечения иностранных инвестиций.

В республике слабо представлен сектор наукоемких предприятий. Поэтому полезно обратиться к мировому опыту развития, наукоемких производств. В инновационном цикле, как известно, выделяется несколько фаз или стадий: начальная фаза – разработка и освоение нового продукта или новой технологии; фаза разработки и производства многочисленных модификаций для конкретных приложений; фаза насыщения или зрелости производства, когда не требуются дополнительные затраты на НИОКР, имеется отлаженная технология, отработан маркетинг, производство достигает максимального уровня. Для каждой страны определяющим является ее участие в одной из фаз инновационного цикла.

Процесс передачи и освоения технологии соответственно фазам инновационного цикла происходит следующим образом. На первом этапе ведущие производители развитых стран после разработки и освоения выпуска наукоемкой продукции и завоевания позиций на рынках сбыта продолжают ее производство до момента снижения конкурентоспособности. Обычно это проявляется в снижении прибыли. Передача технологии на первом этапе происходит с запаздыванием, размер которого оценивается примерно в 6 лет при передаче технологии в развитую страну, 10 лет – в развивающиеся страны и 13 лет – смешанным фирмам.

На втором этапе в связи с достижением максимальных масштабов производства фирмы наиболее развитых стран или ТНК передают технологии в другие страны с целью поддержания конкурентоспособности изделий за счет производства его в странах с низкой оплатой труда или высвобождения производственных мощностей для выпуска более сложной наукоемкой продукции (чаще всего передаются технологии производства бытовой техники и других предметов потребления). На этом же этапе в развивающихся странах выполняется сборка продукции из импортных комплектующих изделий и узлов. При этом вначале осваивается сборка простых видов продукции (например, телевизоров, радиоприемников), а затем и более сложных (радиопередатчиков и т.д.).

На третьем этапе производимая в развивающихся странах продукция экспортируется в наиболее развитые страны. При этом развивающиеся страны постепенно начинают осваивать производство комплектующих изделий (например, в радиоэлектронной промышленности постепенно осваивается производство

простейших деталей, затем пассивных, и наконец, активных электронных компонентов).

Переход ко второй стадии инновационного цикла происходит в развивающихся странах на основе разработок сначала техники и затем технологии в национальных фирмах, число которых постепенно увеличивается. К этому моменту подготавливается достаточно большое количество высококвалифицированных кадров, что наряду с увеличением затрат на НИОКР и освоение производства обуславливает рост добавленной стоимости. В свою очередь, это ведет к вывозу иностранных капиталов в страны с более низкой оплатой труда.

Важным для условий Казахстана является то, что для стран, перед которыми стоит задача быстрого подъема техники и технологии до среднемирового, наиболее реальным является сотрудничество со странами, принимающими участие преимущественно во второй фазе инновационного цикла.

Кроме того, для развивающихся стран с относительно низким уровнем доходов на душу населения и слабым техническим потенциалом, должны быть выбраны специальные направления развития, ориентированные, с одной стороны, на привлечение иностранного капитала и технологий путем обеспечения для этого наиболее благоприятных условий (в первую очередь – создание свободных зон), а с другой – на наиболее эффективные трудоемкие формы участия в международном разделении труда. При ориентации на собственный рынок для подъема и поддержки высокого технического уровня наукоемкой продукции необходима конкуренция с производителями изделий высокого качества [4; 5].

Изложенное показывает, что в Казахстане развитие наукоемких производств должно быть нацелено на мобилизацию финансовых ресурсов, необходимых для строительства новых и технического перевооружения существующих предприятий наукоемкого сектора. Здесь ведущую роль должно сыграть государство, причем действуя не только опосредованно, через созданные институты развития (Банк развития, Инвестиционный и Инновационный фонды). Государство могло бы стать инициатором создания крупных государственных высокотехнологичных компаний. На следующих этапах должна быть создана материально-техническая база производства наукоемкой продукции и обеспечено создание условий для выхода на внешний рынок.

При выборе "технологических ниш" для наукоемкой продукции следует учитывать возможности совершенствования традиционной технологии в тех областях, где уже имеется достаточно высокий уровень и практика выхода на внешний рынок. При этом на начальном этапе следует ориентироваться на насыщение наукоемкой продукцией собственного производства, главным образом, внутреннего рынка.

1. Фридман Л., Кузнецова С. *Глобализация: развитые и развивающиеся страны // Мировая экономика и международные отношения, 2009 - №11. – С. 9-20.*

2. *Новые лекарства древнего Востока // Известия. 3 ноября 2003 г.*

3. Чуфрин Г.И. *Наука и техника в странах АСЕАН. – М., 1990. – 153 с.*

4. Брич А. *Путь России к процветанию в постиндустриальном мире // Вопросы экономики, 2011 - №5. – С. 19-41.*

5. Мау В. *Экономический рост и постиндустриальные вызовы // Проблемы теории*

и практики управления, 2009 - №1. – С. 31-35.

Түйін

Қазақстанның инновациялық дамуының басымдық бағыттарын қалыптастыру барысында «сыртқы локомотивтерді», яғни инновацияның сыртқы көздерін қолдану маңызды болып табылады. Бұл бағытта Қазақстан үшін экономикасы дамуының «қуып жетуші» типі бар елдер тәжірибесі қызығушылық танытады. Сол елдердің инновациялық стратегиясының кейбір элементтерін қолдану аз уақыт ішінде көшбасшы-елдермен технологиялық алшақтықты шет елдердегі ғылым мен технология жетістіктерін тез игеру арқылы қысқартуға болады.

Summary

In forming the priority directions of Kazakhstan's innovative development it is important to use "external locomotive", i.e. external sources of innovation. In this respect is of particular interest for Kazakhstan the experience of countries with "catch-up" type of economic development. The use of some elements of the innovative strategies of these countries will reduce the technological gap with the leading countries in the relatively short periods by a rapid development of science and technology abroad.

ENERGY DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN

G.A. Perneyeva – *KazNPU named after Abai,*

A.A. Perneyev – *Master of scenes Kazakh economic university after T.Ruskulov*

Over the next decades is expected to significantly increase energy consumption associated with economic development and population growth. This will lead to increased pressure on the system of supply and demand increased attention to energy efficiency. The financial structure for handling attracted investments and the repayment methods are the key factors that will ensure the successful implementation of these grandiose plans. The electric power specialists offer simple and potentially effective solutions.

The three fundamental necessities are an investment-friendly financial climate, guarantees of secure transport and political stability. Access to energy is a key factor for economic development and improves the quality of life. As a rule, based on projections of energy consumption are factors such as global economic growth and population growth, which act as the main driving force for continued growth in energy consumption. Over time, increases energy efficiency, which is due to the combined impact of technological development, increasing consumer awareness and policy initiatives. These achievements have provided the opportunity for growth in economic activity at a faster rate with respect to respect to the growth of energy consumption. On the basis of different assumptions about the population in the world, economic activity and energy efficiency, forming different projections of energy consumption in the future

Most developing countries have only approximates to the stage at which growth begins blah being of personal and specific energy consumption of the population. Today the world uses a wide range of energy sources. Oil and natural gas provide

about 60% global market share of primary energy, while we must acknowledge that they will represent a significant share of the projected cover grounds of forecasted growth in energy consumption. Another problem is that over the next 25 years, a growing global economic will require a substantial increase in production of energy. To properly meet the needs of the need to increase the pace of developing all economically viable sources of energy, including coal, renewable sources of energy and non-traditional oil and natural gas. World experience seems to prove that energy problems in Kazakhstan, both in the nearest and distant future, are unlikely to be decided without nuclear power.

Kazakhstan Electricity Association (KEA) developed a plan of measures to rehabilitate the major components of electric power industry in Kazakhstan, reduce the loss of electric power and increase energy production by 2015. Specialists emphasize that, the utmost priority is to ensure strict compliance with CIS standards and to organize regular maintenance of the main power plants. The production rate can increase in the next two years if the operating hours of heating power plants are extended from the current 5,000 to their designed capacity of 6,000 hours per year.

On 17th October 2006, the nuclear power plant feasibility study in Mangystau Oblast was funded. The nuclear power plant will be constructed at mothballed BN-350 fast neutron reactor located in the territory of Mangystau nuclear power plant. According to experts, nuclear power plants with reactors of average capacity are the optimum for Kazakhstan, in particular VBER-300, the latest technology of the Russian I.I. Afrikantov OKB Mechanical Engineering (OKBM). The working group chaired by the Prime Minister is considering the possibility of constructing a nuclear power plant in the city of Kurchatov, near Balkhash Lake, East Kazakhstan Oblast.

The additional placement of shares in international and domestic stock exchanges can be used as an alternative source of investment in private electricity generating and distributing companies.

Experts believe that the government should provide capital investment for new power plants and also provide government guarantees to reduce risk and lower interest rates for loans granted by domestic and international financial institutions. So far the first attempt is not successful. The allocation of governmental funds to guarantee China Development Bank's loan for the construction of Moinak hydro-electric power plant is still postponed. As a result, the second phase of the project falls behind the schedule by six months.

The economic attractiveness of the nuclear power industry, which is stronger than that of hydrocarbon industry, as well as the depletion of hydrocarbon energy resources (despite their enormous reserves) and environmental issue connected with limitations on greenhouse emissions, and observation of international environmental protection standards, will also play its role. The project with China to build a pipeline across the north-central part of the country to Xinjiang would be a natural choice. But this is far from the case. It is true that China needs large imports of energy in the new century as its domestic requirements, especially for transportation, begin to take off. However, the gigantic project faces extreme financial and logistical difficulty.

The Republic of Kazakhstan can boast significant potential for nuclear power

industry development and has the following objective preconditions for this:

Close to 19% of the world's explored uranium reserves are concentrated within the Republic of Kazakhstan;

It has its own developed uranium mining and processing industry;

Fulfillment of Kazakhstan's strategy, related to creation of a company with a complete nuclear fuel cycle, will allow for the provision of a nuclear power industry, in Kazakhstan, with nuclear fuel produced within the country. It will allow for the possibility of setting up lower tariffs for electric power;

Qualified personnel, who have been providing continuous work at the world's first pilot commercial fast breeder reactor BN-350, for over a quarter of a century, are still working in Kazakhstan. Since 1999 the reactor has been under decommissioning;

Since Soviet times Kazakhstan has had a unique scientific base for research in the sphere of nuclear physics, as well as qualified scientific and technical staff;

The Republic continues to operate, successfully, three research nuclear reactors, for scientific purposes;

There is the infrastructure for fundamental and applied research, within the sphere of the nuclear power industry and nuclear physics, including work on justification of nuclear power industry safety, testing of advanced fuel for nuclear reactors and development of nuclear engineering projects;

A national system of nuclear and radiation safety integrated with the IAEA;

A legal and normative framework regulating main aspects of activity relating to peaceful use of nuclear power.

A consequential transition from the traditional power industry to nuclear power technologies will have a significant synergetic effect:

Nuclear power industry development will promote a power energy safety in the country, the attainment of which is impossible without the diversification of power generation. This will allow for a considerable degree of reduction, or the liquidation entirely, of the dependency on imported electric power, which is a particularly positive move in the foreseen conditions of possible fluctuation of prices of raw materials and the forecasting of multiple increases in electric power demand;

Today's NPP is one of the most environmentally friendly energy generators. Nuclear power energy will allow for an increase in produced power energy volumes and for keeping the ecological balance. This will lead to the exclusion of additional hazard air emissions and to the fulfillment of accepted international commitments with regard to the solution of global ecological problems;

The main advantages of a nuclear power industry are the economic attractiveness of tariffs and the stable prices of electric power for a long period of time;

Nuclear power industry development will lead to improvement of domestic manufacturing engineering, the strengthening of the scientific and technical potential of the country and the establishment of new technology intensive branches of the economy;

Industrial enterprises will integrate toward international cooperation with NPP equipment producers;

The export structure will be changed in direction toward a share increase of high

technology products— energy power and reactor fuel, and new NPPs in future;

Ensured energy resources will promote stable social and economic development in the regions of the Republic of Kazakhstan.

Generally, the nuclear power industry has considerable perspectives in the Republic of Kazakhstan and its development will significantly increase the potential of the whole power branch.

A similar attitude is taken towards electricity transmission and distribution, particularly towards the development of a national electricity transmission network. Favorable conjunction of raw material prices on the world market, budget proficiency and stable macroeconomic indicators in Kazakhstan are the optimum conditions for state investments in the development of electric power infrastructure.

Domestic energy specialists can also rely on the support of financial institutions. In the very near future it will be possible to use an innovative tool, the launch of so-called "infrastructure funds" with the participation of major investment institutions, in order to raise funds for the sector. These funds will reduce government guarantees which will be provided only for the principal debt service. This will attract a much higher level of investments. Kazakh commerce banks are perfectly ready to participate in the electric power projects.

The investment recouping scheme is the key objective. In this regard, the domestic electricity sector is not attractive due to its long investment cycles and low prices. Today, prices for heat and electricity in Kazakhstan are almost the lowest compared to the prices recorded in other CIS countries, let alone the prices in developed countries. During the last 6-7 years, the price stood just below \$0.015 in winter and equaled approximately \$0.01 in summer on the wholesale market. Electric energy producers cannot recoup their investments in a situation of such "stability". Taking account of the current growth rates, the payback period will exceed 40 years. This was partly the reason why the electric energy companies did not invest in modernization of their capital assets.

Under the circumstances, the sector can develop further only through the predictable and steady increase in tariffs, which should eventually exceed the minimum of \$0.02 according to experts' estimates. That is why the specialists suggest that a new price policy for infrastructure operators and ultimate consumers should be developed urgently.

1. *Gavin D.J. Harper – Solar Energy Projects for the Evil Genius [2009, PDF].*
2. *Jain P. / Джан П. – Wind Energy Engineering [2011, PDF].*
3. *GreenSource – Gevorkian P. – Alternative energy systems in building design [2009].*
4. *Miller G., Spoolman S. / Муллер Дж., Спулман С. – Essentials of Ecology (5th ed.) / Основы экологии (5-е изд.) [2009, PDF, ENG].*

Резюме

Казахстан ставит перед собой амбициозные цели роста во всех секторах экономики в краткосрочной и среднесрочной перспективе. Но чувствуется необходимость в капитальной реконструкции как производственных мощностей так и инфраструктуры. Помимо сложностей с производственными мощностями необходимо учесть политические аспекты. Стратегию по вопросам развития международного энергетического

рынка следует рассматривать в перспективе с расчетом сложных политических и экономических проблем, стоящих перед руководством страны. Для последовательного осуществления всех грандиозных планов адекватное финансирование еще не является залогом успеха. Все действия, совершаемые правительством должно быть постепенным и гладким, чтобы не вызвать экономическую дестабилизацию в стране. В данной статье представлен учет и анализ экологических и экономических выгод или потерь в будущем.

Түйін

Қазақстан алдына қойған қысқамерзімді және ортамерзімді алғышарттарында экономиканың барлық секторларында өсуді мақсат етіп қойып отыр. Бірақ өндірістік қуаттардың және инфрақұрылымның күрт өзгеруі қажеттілігі сезіледі. Халықаралық энергетикалық нарықтың даму стратегиясын қиын саяси және экономикалық мәселелердің қатысуымен қарастыру қажет. Бұл мәселені шешудің жолын тек қаржыландырумен байланыстыруға болмайды. Үкіметтің балық әрекеттері елдің ішінде экономикалық тұрақсыздық тудырмауы қажет. Бұл мақалада болашақта экологиялық және экономикалық талдаудың және есептің тиімділігі немесе шығыны ұсынылған.

THE SYSTEM OF INVESTMENT OPPORTUNITIES OF MORTGAGE

S.F. Smerichevsky – *PhD, Professor, Donetsk State University of Management,*

A.S. Kirizleeva – *PhD, Professor Associate,
Donetsk State University of Management*

Mortgage market provides a highly liquid and safe financial instruments such as mortgage-backed securities that are issued on the basis of mortgage pools, the use of which would ensure stable operation of private pension funds and pension system in the country in general, but also provided an opportunity for an effective investment policy by institutional investors, in particular, insurance companies and hedge funds, collective investment funds, credit unions, banks and non-bank financial institutions. This is an important stable functioning component of the state financial system.

Opportunities for investment mortgage must create the appropriate conditions, the aggregate of which will create a mortgage infrastructure, which consists of three interrelated parts:

- mortgage credit institutions;
- common for the whole country organization, which acts as an intermediary – an original dealer between the bank and the investors whose money can serve as a resource for mortgage lending;
- fund market of mortgage securities circulation development.

NBU stringent requirements regarding to increasing mandatory reserve requirements for the risks of securities transactions restrict banking activities in this market, which fosters investment in collective investment institutions.

With the purpose of investment in building of any real estate construction – residential houses or buildings of any enterprise – Banking Institute, using the introduction of credit and financial mechanisms for generating funds for the financing

of construction, real estate funds through direct participation or indirectly – joint investment institutions, pension funds, insurance companies, attracting free cash flow and sends them to the expansion of mortgage lending. To minimize credit risk it must enter into an agreement only with the developer, who has close ties with the bank to, in turn, have an effective cost control developer funds are being invested.

The relationship between all the participants of the recommended introduction of credit and financial mechanisms for development of the mortgage market is shown in Figure 1.

Banking Institute puts certificates at face value of individuals and entities in view of the accumulating income of the fund in accordance with the rules of real estate operations fund (REOF) and the prospectus certificate emission (REOF). Placement of such funds to real estate transactions are at nominal price plus accrued interest for the time of placement, which is noted in the release certificate for a certain time and a certain rate of return. Yield placement may be at or greater than the interest on the deposit fee. Profit rate can be set on the basis of market conditions. But in this case the advantage is that these resources are secured by mortgage.

In order to optimize the tax when you make a right at the construction it can be used at the real cost of asset management company (AMC), which is a documented builder, with the fixed value of the net assets (WCA) at the appropriate level. Over time, all the fund real estate transactions are sent to the bank for deposit, which allows them to keep the guaranteed fund for investors real estate transactions WCA at the appropriate level and accumulate interest income for the fund paying out to participants of real estate transactions.

Governors may continue to manage the construction project in accordance with the contract with the developer, which is better to sell the company to the management of the assets only part of the property. Further funding of construction in this case is through deposit fund real estate transactions, bank loans builder and AMC.

Placement stages of certificates at face value among individuals and entities in view of the accumulating income are held according to the rules and prospectus emission REOF.

Certificates placement is at par + accrued interest for the time of placement. In the Release Certificate noted that the collection of certificates treatment is 3 months, and the profitability of placement - 15%. In the case of incomplete certificates placement REOF balance certificates redeemed joint investment institutions through AMC. Profit rate on the fifth, sixth, seventh periods, is set on the basis of market conditions before the deadline determined by REOF rules, but not less than 15%.

The entire amount of funds received by the date of REOF certificates placement is passed to the developer and used to finance the construction. After the beginning of construction, registration of construction ownership at the TIB AMC buys object construction (100 or 90%) from the governor for an amount equal to that of the construction of + planned REOF profitability certificates. AMC sells the property on the market conditions and accumulates profits. Funds from the sale of the property are sent by the governor to the bank deposit to save the WCA and payment of income to

investors on REOF certificates.

According to the results of market research of bank mortgage lending and the conclusions that at the present stage, the volume of mortgage loans are dictated in the first place, the desire and the willingness of banks to provide such loans, and only then - the desire of potential borrowers to receive them, there is a cost-effective implementation of the recommended credit and financial mechanisms for the development of the mortgage market for all participants. The proof of the above provision is the following.

According to materials calculation of technical and economic parameters of a multi-storey residential building with integrated enterprises of trade, catering and parking the average cost of construction projects with total area of **44000 m²** is **72000000**, 00 UAH. (USD is **5.05**UAH., that is **14257426**USD).

The cost of **1 m²** building area is **1637** USD. (**324**USD). Market value of **1 m²** of flats is **2525.00** USD. (**500.** USD) and non-residential part - **5050.00** UAH. (**1,000.**USD) and places in the parking lot - **22,725.00** USD. (**4500**USD).

The construction schedule was adopted from January 2011 till July 2011 (18 months). Construction financing will be done by:

1. REOF certificates emission of **70 000 000.00**UAH, par value
1 REOF certificate -**10 000.00**UAH.

Income from the investment project by the formula:

$$D = \sum_{i=1}^3 D_i = D_1 + D_2 + D_3, (1)$$

where **D**- the profitable part of the project;

D₁-apartments sale with a total area of **33156 m²** x **2525** UAH = **83718900** UAH. (**33,156 m²** x **500** USD = **16,578,000** USD);

D₂-non-residential part sale of **1855 m²** x **5050** UAH = **9367750**UAH. (**33,156 m²** x **1,000** USD = **1,855,000** USD);

D₃-parking sale in the **50** cars seats x **22,725** UAH = **1136250**UAH (**50** parking places x **4500**USD = **225,000** USD).

Overall revenue (**D**) from the investment project will be

$$D = \sum_{i=1}^3 D_i = 83718900 + 9367750 + 1136250 = 94222900 \text{UAH}$$

The expenditure side of the investment project by the formula:

$$B = \sum_{i=1}^5 B_i = B_1 + B_2 + B_3 + B_4 + B_5, (2)$$

where **B**- the expenditure part of the project;

B₁ - the face value of REOF certificate holders pay off;

B₂ (or WCA) - payment to REOF certificate holders net assets in the amount of 20.5% of the profits distribution after the registration of construction is 21,504,000 UAH. (4258218 USD);

B₃- developer reward in the amount of 2% of the realized construction projects - **1,884,458** UAH. (**373,160**USD);

B₄-REOF certificates governor reward in 3% of the net asset value - **645,120** UAH. (**127,746**USD);

B_5 , - other costs related to construction and REOF management (property insurance, Interregional Stock Union services, the land - land acquisition, building permit, project documentation, project approval, and so on) - **189,322.00UAH. (37,489USD)**.

Total expenses (**B**) from the investment project will be:

$$B = \sum_{i=1}^5 D_i = 70000000 + 21504000 + 1884458 + 645120 + 189322, 00 = 94222900, 00 \text{UAH.}$$

Here are the calculations of the cost-effectiveness of proposals to improve the credit and financial mechanisms for the development of the mortgage market for all participants with the use of mathematical methods of calculation.

The amount of income to be paid to the certificates owner in the following period of payment of income is calculated as follows:

$$D_j = HB \times \frac{C_j}{100} \times \frac{T_j}{365} \times K, \quad (3)$$

where j - serial number of the period of payment of income, $j = 1 \dots 7$;

D_j - the owner amount of income in the j -th period;

HB- certificate nominal value;

C_j - bet profitability j - th period;

T_j -the number of days in the j -th period;

K- the certificates number of owner.

The amount of income is determined by a single certificate to the nearest 1 cent to mathematical rounding rules.

The amount of income to be paid to the owner of certificates for redemption of certificates in connection with the REOF expiration, is calculated by the formula

$$D_i = \frac{B_2}{R} K_j - \sum_{j=1}^7 D_{ji} \quad (4)$$

where i - the identification number of the owner;

j -the ordinal number of the period of payment of income, $j = 1 \dots 7$;

D_i -income amount of j -owner;

B_2 (WCA) - the REOF net asset value at maturity date of certificates;

R -number of certificates to be redeemed;

K_j -the number of certificates in the i -th of the owner;

D_{ji} - the amount of income paid on certificates of the i -th to the owner in the j -th period.

Net asset value per certificate is determined up to 1 penny to mathematical rounding rules.

The issuer pays out funds for the redemption of certificates to the owners, which are marked in the accounting register, compiled by the depositary of PC MFC at the end of the working day preceding the maturity of the certificates. REOF net asset value at maturity date certificate will be:

$$B_2 = D - B_1 - B_3 - B_4 - B_5 = 94222900 - 70000000 - 1884458 - 645120 - 189322 =$$

= **21504000,00UAH.**,

representing 20.5% of the income from investment of the proposed introduction of the credit and financial mechanism for the development of the mortgage market.

Thus, the income of investors, i.e. the participants – REOF owners will be 20.5% annually, which indicates the perfect cost-effectiveness of the proposed introduction of the credit and financial mechanism for the development of the mortgage market. At the present stage of development of the Ukrainian economy in revenue of 20.5% per annum is almost the only way to profitable use of available funds to provide a high level of profitability if, there is minimal risk of investing money because the software performs real estate.

Development of the mechanism of bank mortgage lending in Ukraine necessitates the introduction of modern means of financing and refinancing of mortgage loans and mortgage-effective schemes. Overseas experience has shown the presence of a variety of mortgage schemes that ensure the effective functioning of the mortgage market. The sources of resources, non - commercial system the U.S. mortgage loans are financial and credit institutions, private equity, insurance premiums, income from investment operations and mediation, interest on loans, the funds recovered on loans, the proceeds from the sale of mortgage loans and mortgage securities, the proceeds of the factoring activity, other income related to the servicing of mortgage. Resources developing mortgage lending by the banking system in Germany, UK, France, Denmark, Italy, Belgium, Ireland, Luxembourg, the countries of Eastern Europe, and Ukraine are deposits and legal entities, entrepreneurs loans, the funds received by the issue of mortgage bonds (mortgage securities), as well as proceeds from the sale of mortgage loans by refinancing them, the initial contributions of borrowers, interest on the loan, the funds in the account repayment [2, 3].

Formation and development of the mechanism of mortgage lending in Ukraine through the creation and expansion of the secondary mortgage market creates prospects:

1. Infusion of long-term capital in the capital markets in order to expand the tide of funds in housing and improve the management of risk to lenders.
2. Creating high-quality flow of securities with fixed income to meet the demand of pension and insurance investors (especially in countries where the pension reform is).
3. Increase competition in the markets.

An important tool to attract resources for mortgage lending is mortgage-backed securities. There are several types of these securities: bank mortgage bonds, mortgage certificates, real estate funds.

Mortgage bonds are a special type of securities that are issued for the purpose of implementation of the financial resources for the mortgage. On the other hand, mortgage bonds - is yielding securities, and therefore the acquisition is effective investments.

The state regulates the issuance of mortgage bonds. Banks that carry mortgage bonds must have license. For these banks a special state control is established. Mortgage bonds is used to the "wall of protection" - a branch operations of mortgage loans and transactions related to the issue of mortgage bonds from other activities,

which provides financial institution. A special requirement is the application of the principle of "sufficient coverage value of the mortgaged property." Mortgage lending standards provide that the amount of mortgage bonds issued by its value can't exceed 60-70% of the value of the mortgaged property. To belong to the requirements and procedures for a clear assessment of the pledged property and assessment activities.

Secondary mortgage market model was developed in the U.S.A. as a way to sell mortgage loans to reduce the interest rate of mortgage lending and improve the quality of loan portfolios. Providing guarantees payment of securities conduits, financed by the government, a catalyst for investors. Investors who invested in such investments (purchase of securities), do not feel the risk of default, because it is covered by the state - the guarantor. In recent years, the particles created a secondary mortgage market in the United Kingdom and the United States without government help. These markets have developed, because the means of wholesale sources were cheaper than retail, and creditors have been strapped for cash.

Using one or more of these systems depends on the stage of development of financial markets in the country, as well as government policy. Through the fact that housing finance has meant private lending, it often acts as a retail activity. Wholesale fundraising develops if the banking system is limited in the supply of sufficient mortgage to meet demand, or if the sources of funding of capital market more profitable. However, the issue of securities is based on the existence of well-developed capital markets. The creation of institutions of secondary market was motivated by the desire of most countries to provide increased mortgage.

Thus it can be concluded that secondary mortgage markets are created when they have the goal to get the right off-balance-sheet financing. The transfer of ownership allows lenders with relatively little capital to participate in the mortgage market. Although backed securities mortgage-backed can be produced by the private sector, they are complex / difficult, unique and expensive to produce.

M. Lee came to the conclusion that when properly structured secondary market can provide significant benefits to the housing finance system, and as a result - and for the whole economy [1].

Secondary mortgage market provides better access to long-term financing. There are significant long-term sources of funds that can be invested in mortgage lending will be available if needed investment tools (such as insurance and pension funds, collective investment institutions). Today in Ukraine, private banks can obtain long-term advances (secured loans) from the secondary market institutions, financed by mortgage bonds. The bonds will be purchased by pension funds, insurance companies and other banks.

1. Lea M.J. *The Feasibility of a Regional Secondary Mortgage Facility in Central America* / M.J. Lea // *Secondary Mortgage Markets: International Perspectives* / Ed. M.J. Lea. – Chicago: International Union for Housing Finance, 1998. – P. 143-150.-
<http://www.housingfinance.org/Content/ContentPage.php?interest=100281>.

2. Williamson P. *European Mortgage Federation activities 2005/P. Williamson.* – Brussels, 2006.-<http://ecbc://www.hupo.org/Content/Default.asp?PageID=311>.

3. Rory, Allen G. *Mortgage Loan Minimum Standards Manual/ Allen G. Rory.* – 2004. –

April. – <http://www.ebrd.com/country/sector/fi/debt/mortlist.pdf>.

Резюме

В данной статье рассматриваются актуальные проблемы долгосрочного развития ипотечного кредитования банковскими учреждениями и даются рекомендации по реализации кредитно-финансовых механизмов для развития рынка ипотечного кредитования с обозначением возможных связей между всеми участниками.

Түйін

Мақалада ипотекалық несиелеуді ұзақ мерзімді дамытудың өзекті мәселелері қарастырылып, ипотекалық несиелеу нарығын дамыту үшін қаржы-несиелік механизмдерін жүзеге асыру бойынша ұсыныстар көрсетілген.

МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕТТЕУ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

PROBLEMS OF FORMATION OF A COMMON MARKET AND INTENSIFICATION OF INTEGRATION IN THE POST-SOVIET AREA

G.A. Perneyeva – *Candidat (Ph.D) Economic sciences Kazakh National,*
A.A. Perneyev – *Master of scenes Kazakh economic university after T.Ruskulov*

Today it is clear that no country in the world, including Kazakhstan, may not grow without the context of globalization. At the same time, globalization brings benefits for those groups of countries that are leaders in technological development, and have a long history of existence in a tough international competition. For other countries, the benefits are less obvious, depending on how they are technologically and economically prepared for globalization.

Kazakhstan faces a difficult task of rational combination of regional integration with a wide participation in global processes. In this aspect, integration communities of post-Soviet countries have to be built as a part of the global economy, focusing on its rules and regulations. This implies a maximum degree of openness of national markets within the group of countries, especially with regard to the inflow of capital and modern technology from third countries.

As Kazakhstan is a purely continental country, geo-economic factor has huge value. Its future seems impossible without strengthening integration bonds in the region and the establishment of mutually beneficial terms of cooperation with other countries in the former Soviet Union.

Formation of interstate regional integration communities through gradual convergence of national economies of several countries with formation of a specific economic area is an essential feature of the present stage of development of the world economy.

One reason for the re-orientation of economic relations of the CIS countries to mainly foreign countries is their technological backwardness, which does not allow to become a supplier of the latest technologies for enterprise upgrading. Integration if cooperation based on outdated technology, inefficient production structures, in turn, leads to the impossibility of equal participation in the international division of labor suited to their national interests.

Low competitiveness of many kinds of manufactured products impacts too. The sharp decline in production in 90-s and the openness of the economy of the Commonwealth to external market led to the filling of the internal market with goods from other countries with better consumer properties.

However, focus on the Western markets did not fully justify hopes of post-Soviet countries because of overwhelming mass of non-competitive products (excluding raw materials), which makes economic integration of the CIS countries uncontested.

Economic ties de facto remain focused primarily on the post-Soviet economic space. For example, Kazakhstan may produce only 48% of the previous output without supplies from Russia. In the aspect of this problem, the development of industrial cooperation within the CIS is very important, and joint specific programs of competitive products may be the most important tool.

During the last 10 years there were no significant changes in the structure of exports to CIS countries. In the export of Azerbaijan and Russia to the CIS countries fuel and energy products continue to dominate, Belarus – petroleum products, machinery, equipment and vehicles, Kazakhstan – cereals, coal, crude oil, Kyrgyzstan – electricity, cotton, some types of machine-building production, Tajikistan – electricity, cotton fiber and raw aluminum.

Creation of the CIS – is not the final stage of the integration process. It is rather the beginning of a process in which the state must find forms of political and economic cooperation, which would be applicable to all, and most importantly, would be effective enough. Unfortunately, most of the documents adopted at the CIS level, are not fulfilled. However, the Government of Kazakhstan still believes, that this does not discredit the very idea of integration, in fact, the CIS has a large potential for integration, which is still to be realized.

Flexible cooperation mechanism is forming in the CIS. It allows taking into account different levels of readiness and interest in the integration of participants. The result of this unique trend is the emergence of the three levels of integration: the first – total cooperation of all members of the Commonwealth, then the Eurasian Economic Community and the Central Asian Cooperation Organization, and the third - customs union of Belarus, Kazakhstan, Russia, with a view to forming a single economic space.

Integration processes in the Eurasian community have a significant value for all CIS countries. In particular, EurAsEC should be the basis for the creation of a single energy space in the CIS.

Meanwhile, the reorientation of interests of many businesses and economic policies of several CIS countries to the markets of the "far abroad" has many drawbacks. In particular, machinery and equipment needed for the modernization of the existing production capacities are often ordered from the Western companies, and they do not "fit" into the existing production process.

Cooperation within the EU initially involves a broader degree of cooperation, rather than in the EurAsEC and the Customs Union. Therefore, the comparison of the integration structures is only possible as organizations pursuing identical goals. For example, in protection of borders EU went further, organizing a single guard service, while in the EurAsEC national customs and border services are still in negotiations.

The relationship of the EurAsEC and the EU is mutually beneficial cooperation of equal partners with great potential. System interaction between two economic blocks is more efficient than contacts of separate post-Soviet countries with the united Europe.

Such cooperation is possible in several ways, especially in the trade. The

population of the EurAsEC countries is about 180 million, and this is a very large market. The second area of cooperation – investment in productive infrastructure, which requires introduction of high technology. We must consider the possibility of transport and transit opportunities of community.

Back in September 2003, Presidents of Kazakhstan, Russia, Belarus and Ukraine signed an agreement on formation of the Common Economic Space, which, unfortunately, has not been implemented. Participating states are trying to promote trade and investment between the parties to ensure the sustainable development of their economies on the basis of universally recognized principles and norms of international law, WTO rules and principles.

However, huge work on improving integration needs to be done. This will ensure that this integration association will function as effectively as European Union. First of all, national ministries, departments and new supranational CES have to do a lot of work on unification of customs tariffs and non-tariff regulation. In addition, a mutually beneficial way to trade with third countries has to be found.

Unified rules on competition and subsidies, that are designed to replace the current set of documents on anti-dumping, countervailing, special and protective measures, will ensure free movement of goods, services, capital and labor within the borders of the Common Economic Space.

Kazakhstan, Russia and Belarus, in comparison with other CIS countries, are more or less comparable in their levels of economic development, degrees of market reforms, which are essential prerequisites for a qualitatively different economic convergence.

Within three countries it is easier to synchronize national legislation, economic policies and align economic interests of the parties, although, of course, there are many contradictions which are to be solved in a long period of time.

Formation of a common market – is a global trend, which in recent years has acquired the most extensive form. No national economy can be competitive on the world market without real integration within a region.

National interests should be at the core of any integration, including in the financial sector. On the one hand, the country's domestic financial institutions, such as banks, are expanding their businesses in neighboring countries (Russia, Kyrgyzstan), and on the other hand, foreign capital becomes more influential on the national financial market, reduces its stability.

Experience has shown that in the case of a crisis situation, foreign capital is the first to go out of the country. Therefore an increase in the foreign share in the domestic market may lead to a strong dependence of the Republic from the global markets. At the same time, the banking system of Kazakhstan is in "greenhouse" conditions. The situation will change dramatically if foreign banks come to Kazakhstan (as it is inevitable in terms of entering the WTO). Foreign banks which have already entered the country may also start rapidly expanding the range of its business, in connection with the change of conditions.

As we see in the experience of the European Union, if a similar structure exists in

the post-Soviet space (within the CIS, EurAsEC and the CES), it is worth to establish a Transnational Banking Council (or association), which would promote and deepen of monetary integration.

Creation of the unified space within the CIS for the free movement of capital through the stock market development is also important. The first projects of integration of stock markets suggest placement of Russian depository receipts in the participating countries and the organization of a single trading platform for EurAsEC. These projects will require further harmonization of national legislation and development of the securities market infrastructure.

Currently, trade within Eurasian Economic Community is under construction, and is mostly on a barter basis, or using the "hard currency." Interstate payments are made through correspondent accounts of commercial banks. However, there is no such practice as international payments done through correspondent accounts in Central Banks, and it is the main method of payment in international practice, guaranteeing completion of the operation and reducing payment systems' risks.

In order to improve payment and settlement relations of EurAsEC countries, National Bank of Kazakhstan suggests creating a unified payment system for EurAsEC based on the use of national currencies, allowing interstate payments.

For creating a unified payment system for EurAsEC, it is supposed to choose one settlement bank, which will establish the national currencies of the EurAsEC countries to a single unit of account. For example, to the U.S. dollar, euro, British pound, KZT, or any other currency. Commercial and central banks of the EurAsEC will be the participants of this system. But a unified payment system has drawbacks, the most significant among them is increase in foreign exchange risk.

Despite the existence of national currencies and hard work on the convergence of payment systems, the EurAsEC interstate settlements are still dominated by third countries' currencies – the U.S. dollar and Euro. National currency could be used in the calculations within the unified economic space, if central banks minimize exchange rate fluctuations of their home currencies. If the project of an integrated currency market of the EurAsEC is realized, national currencies of participating countries will be quoted to each other directly, direct access to the foreign exchange markets will be provided, and interest in the national currency will increase.

The main advantages of a single payment system of EurAsEC countries are: reducing risks associated with correspondent accounts of commercial banks, using national currencies of the participating countries, and guaranteed payment in cash of the central (national) banks. Also: the "transparency" of payments, as they will be made through the national (central) banks of EurAsEC, the possibility of combining payment systems with different levels of development.

In 2010, significant progress in the formation of the Common Economic Space of Kazakhstan, Russia and Belarus was made. The Heads of States signed an agreement in December 2010, providing a coherent macroeconomic policy, free movement of goods, services, capital and labor.

Adopted documents suggest that participants will coordinate macroeconomic

policies starting from January 1, 2013.

Kazakhstan, Russia and Belarus will have single, unified rail freight rates and unified tariff for oil transportation. Adopted documents provide a single labor market of three countries and the abolition of quotas for foreign workers /2/

1. *K. Massimov Our task is to increase the competitiveness of domestic goods within the Customs Union // Kazakhstanskaya Pravda, 2009 y., December 30.*

2. *CES build a record pace // Delovoy Kazakhstan, 2010 y., December 10.*

Түйін

Қазақстан алдында жаһандану үрдістеріне кеңінен қатысуда аймақтық интеграцияның тиімді үйлесім табуының күрделі мәселесі тұр. Бұл аспектіде посткеңестік елдердің интеграциялық қауымдастығын әлемдік шаруашылықтың құрамдас бөлігі ретінде оның нормалары мен ережелеріне сәйкес бағыттап отырып құру қажет.

Резюме

Перед Казахстаном стоит сложная задача рационального сочетания региональной интеграции с широким участием в глобальных процессах. В этом аспекте интеграционное сообщество постсоветских стран нужно строить как составную часть мирового хозяйства, ориентируясь на его нормы и правила.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБЕЖНОГО МЕНЕДЖМЕНТА И ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МОНИТОРИНГА В НЕФТЯНОМ БИЗНЕСЕ

А.Т. Картабай – к.т.н., проф. РАЕ,

А.Р. Уркумбаева – к.э.н., доцент

Комплексный подход к совершенствованию управления корпоративными финансами диктует необходимость использования передового опыта в этой области, который является надежным фактором повышения социально-экономической эффективности производства.

В отраслях экономики с низким органическим строением капитала (легкая, пищевая промышленность), где концентрация производства ограничивается рамками сравнительно небольших заводов и фабрик, превалирует горизонтальная интеграция производства и управления.

В отраслях с высоким органическим строением капитала и автоматизацией технологических процессов (нефте-газовая, химическая, металлургическая) доминирует вертикально интегрированное крупномасштабное производство со сложной системой управления, включая управление финансами, финансовыми потоками, финансовыми отношениями внутреннего и внешнего характера. В этих условиях высшая администрация таких компаний занимается перспективным, стратегическим планированием их деятельности, что особенно характерно для американских нефтяных корпораций “Мобил-Эриксон”, “Техас-Дюпон”, ВИНК “Шевройл” и других. Здесь генеральный топ-менеджмент постоянно отслеживает рыночную конъюнктуру, конкуренцию по нефтедобыче и нефтепе-

переработке, включая вопросы их качества, цен и экспортно-импортной политики с учётом основных тенденций спроса. Количественно-качественные изменения в производстве вызывают необходимость в перестройке структуры управления, усилении воздействия на процессы планирования, бухгалтерского учёта и финансового анализа с привлечением высококлассных средств вычислительной техники и информационно-коммуникационных систем, включая интернет для оптимизации капиталовложений, загрузки оборудования и рабочей силы.

На примере американских корпораций можно наблюдать углубление специализации и комбинирования производства в нефтегазовой разведке, добыче, глубокой переработке нефти (около 95%), транспортировке и продажах конечных продуктов для внутренних и внешних потребителей.

Чтобы обеспечить совершенствование внутрифирменной системы управления, финансового бизнес-планирования и оперативного анализа, в ВИНК “Мобил-Эриксон” при высшей администрации создан спецотдел, занимающийся поисками новых решений в области улучшения организационных форм и методов управления, в том числе в области финансового менеджмента.

Высокая эффективность управленческого персонала в условиях поточно-массового производства определяется способностью использовать имеющиеся производственные, финансовые и людские ресурсы для выпуска максимального (оптимального) объёма продукции с минимальными издержками.

Для достижения этой цели в странах ЕС (в Англии и ФРГ) используются (в автоматическом режиме) многовариантные расчеты по безубыточной, прибыльной работе нефтегазовых ВИНК, что сопровождается построением соответствующих графиков рентабельной работы финишных предприятий, нацеленных на обеспечение маржинального дохода, прибыли. Этот подход применяется, кроме нефтяных компаний, английскими швейными фирмами “Йоркширкомпания” и “Брайтенфокс”, португальскими винодельческими предприятиями “Ноксхауз” и “Блейкдорф”, германскими корпорациями “Фольксваген”, “БМВ”, а также предприятиями “Штейнманн” и “Беккер”. При этом интерес представляет сама методика расчёта данного показателя (маржинального дохода), который позволяет держать под контролем постоянные и переменные издержки, гарантирующего получение прибыли в масштабе коммерческой деятельности предприятия.

Для контроля за этими показателями используется аналитический и графический способы мониторинга. Последний можно проиллюстрировать практическим примером деятельности немецкого НПЗ в Гамбурге. Годовая его мощность составляет 2000 единиц (продаж) в год, которые реализуются по цене 50 евро. Отсюда выручка от продаж составит 100000 евро. Постоянные расходы (внепроизводственные, накладные, амортизация и др.) составляют 20000 евро, а переменные – 60000. Следовательно, прибыль от продаж нефтепродуктов НПЗ составит 20000 евро. Руководствуясь этими данными, можно подчеркнуть, что затраты при наличии маржинального соотношения предельных постоянных и переменных расходов представляет собой известное уравнение первой степени, а именно:

$$Y = a + bx, \quad (1)$$

где Y – величина совокупных затрат; a – абсолютное значение постоянных расходов; b – величина переменных затрат и x – объём выручки от продаж в рыночных ценах. Отсюда $Y = 20$ тыс. евро + 60 тыс. евро * x .

Имея исходные данные для “ x ” можно, определить совокупные издержки для любого объёма продаж на предприятии. Так, при объёме продаж 750 единиц продукции совокупные затраты составят 50 тысяч евро (точка пересечения). По графику можно установить, при каком объёме продаж предприятие получит прибыль, а при каком объёме её не будет. При помощи графика видна ситуация, при которой совокупные расходы будут равны выручке от реализации товаров, что на финансовом языке именуется безубыточной работой, которая не может считаться нормальной с позиции требований коммерческого расчёта. В нашем примере эта точка – 75%, или 750 единиц изделий; отсюда, если предприятие загрузит свои мощности более 75%, то оно начнёт работать с прибылью. Если же портфель заказов будет ниже 75% мощности, то этот бизнес будет убыточным со всеми вытекающими последствиями, включая угрозу банкротства и нарушение допустимого порога (зоны) безопасности предприятия.

И хотя приведенный метод определения точки безубыточности в принципе известен, всё же покажем ход рассуждений на сей счёт финансовых менеджеров Гамбургского НПЗ, который входит в состав ВИПК “Норт-Меер-Рунд” и которая (компания) включает нефтегазовую разведку на шельфе Северного моря (Западнее Дании), нефтегазодобычу на трёх морских платформах, транспортировку нефти на нефтеналивных танкерах в Гамбург, очистку нефти и газа, производство нефтепродуктов на НПЗ и оптово-розничную торговлю ГСМ.

Если рассмотрим зависимость порога безубыточной работы ГНПЗ от объёмных показателей и мера загрузки производственных мощностей по моторному топливу, тогда совокупные издержки ГНПЗ с убытками от его деятельности заполняют зону количественных объёмов производства нефтепродуктов до 750 единиц в год. После превышения данной цифры начинают формироваться признаки и математические шаги прибыльной работы, которые на уровне отметки 2000 единиц несут с собой хорошую рентабельность. Такая функциональная зависимость прибыли от двух основных параметров (затраты-объём-результаты), можно запрограммировать в рамках подсистемы АСУП и использовать в практическом мониторинге прибыли в зависимости от спроса на нефтепродукты и уровня конкуренции на внутреннем и внешнем рынках.

Как видно на формате меняются местами переменные и постоянные расходы завода. Это сделано для того, чтобы нагляднее показать маржинальный доход в расчётах, который состоит из прибыли, плюс постоянные издержки. При этом, в отличие от общепринятых правил в России и Казахстане, в странах ЕС и США в структуре их затрат отсутствует амортизация на оборудование, которая отнесена к переменным расходам, с чем мы солидарны. Отсюда, в соответствие, получим формулы определения маржинального дохода и точки безубыточной

работы НПЗ (равновесие доходов и расходов):

$$Дм = П+Н; \quad Дм = Вр-Рп; \quad T = (Вр*Н): Дм, \quad (2)$$

где $Дм$ – маржинальный доход (общая сумма);

$Пу$ – удельный вес маржинального дохода в общей выручке от реализации товаров по рыночным ценам;

$Дс$ – ставка маржинального дохода;

$Ц$ – цена единицы товара;

$Н$ – непропорциональные (постоянные) расходы;

$Рп$ – переменные (пропорциональные) затраты;

$Вр$ – выручка от продаж;

$К$ – количество проданной продукции в натуре;

V – удельные переменные расходы;

T – точка безубыточности, равновесия доходов и расходов.

Постоянные расходы к общей сумме маржинального дохода – это коэффициент, определяющий место точки критического объёма продаж, которая должна считаться тревожным сигналом к действию (в смысле финансового менеджмента), включая дефолтовую ситуацию на НПЗ.

Разумеется, в системе мер по радикальному улучшению финансово-экономической работы на предприятии особая роль принадлежит автоматизации соответствующих трудоёмких расчётов и аналитических выкладок, что связано как с разработкой и выполнением бизнес-планов, так и с комплексной оценкой эффективности краткосрочных и долгосрочных управленческих решений.

Подобный мониторинг за прибыльной работой западных корпораций плодотворно влияет на конечные финансовые результаты их деятельности, о чём свидетельствуют соответствующие обзорные статьи в таких популярных изданиях, как “Шпигель”, “Обсервер”, “Монд”, “Республика” и других, что заслуживает внимания со стороны нашей экономической общественности.

Финансовый механизм управления на предприятиях, в нефтяных компаниях Японии содержит целевую установку – дать потребителю, покупателю то, что нужно, разумеется, с прибылью и выгодой для себя – “Для того, чтобы все подразделения компании и каждый сотрудник постоянно ощущали эту цель, они должны быть поставлены в такие условия, при которых интересы потребителей находились бы в приоритетном положении”. При этом сила японского менеджмента вообще и финансового, в частности, базируется также на менталитете этой нации и правиле “кан-бан”, что означает “точно в срок” и что также способствует высокоэффективной деятельности НПЗ Японии.

Известно, что внутри нефтяной корпорации типа ВИНК потребителями полуфабрикатов того или иного производства выступают смежные внутрифирменные звенья по совместной кооперации: потребителем результата труда одного работника является другой и т.д. При таком подходе задача внутрифирменного бизнес-планирования и бюджетирования в Японии состоит в том, чтобы “донести” до внутренних подразделений ВИНК соответствующие производственные и финансовые показатели коммерческой деятельности компании в

целом. Система и структура таких показателей должна быть адекватной практическим задачам и целям, на которые внутренние цехи, производства могли бы влиять, для чего правомерно введение необходимых экономических санкций (денежных интересов) за нарушения и отклонения от нормальной работы. В подобной ситуации и применительно к управленческому персоналу, включая финансистов, здесь разработаны адресные планово-финансовые показатели их работы, которые поддерживают их активность, инициативу, нововведения без лишней суеты и бюрократии, ибо как следует из японской пословицы: “Суетливость денег не приносит”.

В этой связи представляет интерес опыт мотивации, поощрения сотрудников, менеджеров нефтеперерабатывающих заводов Японии (она занимает 3-е место в мире по нефтепереработке). В частности, на НПЗ г. Осаки положением о коммерческом расчёте предусмотрена дифференцированная система оценочных показателей деятельности экономических служб, при невыполнении которых менеджеры, специалисты лишаются права на премии, а в ряде случаев теряют и часть основного оклада. Так, департамент финансистов имеет четыре ключевых параметра в своей деятельности; департамент бизнес-планирования – 5, среди которых разработка, обновление нормативной базы НПЗ имеет приоритетное значение. При невыполнении хотя бы одного показателя деятельности департамента, депремирование персонала составляет 30-40% к контрактному заработку сотрудника (солидарная ответственность), что также заслуживает внимания со стороны нефтяных компаний РФ и НПЗ Казахстана, где японский опыт только начинает “прописку”, чему содействует переводная литература по этим и другим вопросам управления деятельностью зарубежных компаний. Особого одобрения, на наш взгляд, заслуживает книга В.В. Пшенникова “Японский менеджмент, содержащая большой профессиональный интерес для практических работников – нефтяников Казахстана и России.

Актуальной проблемой для казахстанских РЦБ является страхование корпоративных рисков внутри страны и за рубежом (евроакции, еврооблигации, казахстанские депозитарные расписки и др. фининструменты). Основные причины такого положения: низкий рейтинг казахстанских эмитентов и их ЦБ, недостаточная ликвидность, отсутствие конкурентной среды, низкая платежеспособность населения, социально-экономическая нестабильность, недостаточный инвестиционный климат для зарубежных инвесторов и кредиторов.

Между тем некоторый позитивный опыт в этом деле накоплен российскими нефтяными компаниями и их дочерними предприятиями, включая НПЗ. Речь идет о фьючерсной торговле ЦБ и минимизации корпоративных рисков таких компаний, как АО “Лукойл”, “Юкос”, “Татнефть” и “Сибнефть”, которые вышли с 2001 года на рынок евроакций, еврооблигаций, в частности, на Франкфуртскую и Берлинскую фондовые биржи, где циркулируют их базовые и производные ЦБ в количестве 8-10% от общей эмиссии их ЦБ, а остальные 90% – торгуются на РТС, ММВБ, Западно-Сибирской, Санкт-Петербургской и Самарской бирж. Понятно, что подобный опыт России по хеджированию корпоративных рисков в нефтебизнесе представляет несомненный интерес для Казахстана, тем

более что он является участником “ЕврАзЭС”.

Заслуживает внимания казахстанских и российских финансистов опыт страхования корпоративных рисков в Англии и США активно применяющих форвардные контракты во внешнеэкономической деятельности. Такой опыт нами подробно освещен в монографическом исследовании: “Международные финансовые, кредитные и валютные отношения” и может успешно применяться в нефтебизнесе РК.

В промышленно развитых странах менеджеры, маркетологи, экономисты, финансисты систематически учатся, повышают свою квалификацию, руководствуясь следующими *основными правилами корпоративного управления*: не заикливаться на достигнутом и критически относиться к своим знаниям, опыту; учиться правильно оценивать идеи и предложения по работе; концентрировать внимание на упрощении сложных вопросов и не усложнять простые решения; совершенствовать процесс принятия и реализации решений; приобрести уверенность в себе; рационализировать логику мышления; уметь внимательно слушать других и правильно воспринимать сообщаемое; уметь завоёвывать признание, доверие; уметь правильно распределять служебные обязанности, поручения; уметь плодотворно использовать рабочее время.

При заимствовании передового опыта управления производственной и финансово-хозяйственной деятельностью развитых стран полезно помнить и о том, что необходима коррекция подобного опыта, творческий подход к нему. Следует например иметь в виду, **что:** а) для японских, американских и западноевропейских предприятий и менеджеров их коммерческая деятельность ассоциируется с такими понятиями, как свобода, независимость, самореализация в труде, имидж, доверие. Тамошнее предпринимательство – это уже сложившийся жизненный образ бизнесмена и коммерсанта; такой образ не является однозначным стремлением только заработать деньги; б) на Западе, в РФ и РК различное отношение к бухучёту, финансовому и управленческому анализу деятельности корпораций. У нас функции управления осуществляются в качестве самоцели, для составления сводок и отчётов вышестоящим органам (налоговым, таможенным, высшему начальству). На Западе такие функции и сведения являются инструментом для лучшего понимания механизма бизнеса и поиска путей преумножения доходов, что имеет значение для общего успеха фирмы и личных амбиций в смысле финансового процветания, стабильного благополучия; в) у наших управленцев много дублирования в работе, мало достоинства и много страха перед начальством. В условиях российских и казахстанских реалии финансовые менеджеры заиклены на доходах и расходах и их автономных статьях, тогда как западные коллеги мыслят категориями бизнеса, успешного предпринимательства в масштабе корпоративного управления, реализуя свой потенциал максимально, включая изучение, заимствование позитивного опыта у своих конкурентов по бизнесу.

Причинами ограниченного применения в России и Казахстане передового опыта в области финансового **менеджмента являются:** недостаток знаний в

этом деле и слабый профессионализм; неадекватное отношение к повышению квалификации после вузовской подготовки кадров; недооценка системного, комплексного подхода к финансовому управлению на предприятиях; слабое оснащение управленческого персонала вычислительной, компьютерной техникой, современными информационными, коммуникационными технологиями, включая их программное обеспечение, АСУП, интернет, электронную почту и модемную связь; наличие большого объема ручной, рутинной, бумажной работы бухгалтеров и финансистов, которая их поглощает, не оставляя время на творческое осмысление сделанного, поиск и внедрение передовых методов и приемов в своей профессиональной деятельности. К отмеченному следует добавить недостаточную роль высших руководителей и их заместителей, которые слабо реагируют на проблемы управления и менеджмента в своих организациях, не удосуживаются критически оценивать собственную роль в этом важном процессе управления и самоуправления.

Обследование, проведенное на трёх казахстанских НПЗ и четырех нефтедобывающих компаниях, показало, что лишь в двух случаях из семи предприятия подключены к интернету, но не на одном из них нет своего *www-сервера*; слабо модемное обеспечение их внутрифирменных подразделений; не на должном уровне функционирует компьютерная версия “1С – Предприятие”, включая её подсистему – финансовое управление, планирование, учет и анализ, что искусственно снижает качество и эффективность управленческого труда в целом.

Между тем, на Омском НПЗ, благодаря интернету, при помощи вебсайта <http://www.business.gov.U.SA:US> специалисты финансово-экономических служб могут в реальном масштабе времени получать **необходимую информацию**: о работе ведущих мировых нефтегазовых компаний; импортно-экспортных пошлинах на нефть, газ и нефтепродукты; стандартных требованиях к оформлению контрактов и договоров; специальных и свободных экономических зонах; налогообложении; иностранных инвестициях; котировках акций и валютных курсах; законодательстве о внешней и внутренней торговле; финансовом законодательстве; трудовом праве; нововведениях в бизнес-планировании и бюджетировании и т.д.

То же самое следует сказать и в отношении других источников информации, о передовом опыте финансово-экономической работы нефтегазовых комплексов, содержащейся в национальных средствах информации, в таких изданиях как: “Нефтегазовая вертикаль” (Россия), “Ойл - Газ Казахстан”, “Нефтегазовый журнал” России, “Нефтяной бизнес” Азербайджана и других, систематическое ознакомление с которыми расширяет кругозор специалистов, в том числе финансистов и экономистов по месту их работы на конкретных предприятиях.

Түйін

Мақалада біздің еліміздегі мұнайшаруашылығындағы бизнес мысалында қаржылық жүйе мен экономиканы басқарудың шет мемлекеттердің оңтайлы әдістемелерін пайдалануды ұсынады.

Summary

The article considers the use of positive practices of foreign countries in the management

of the economy and financial system on the example of the oil business in our Republic.

ЖАҢА ЭКОНОМИКАДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ЖОСПАРЛАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

М.Д. Тінәсіл – *э.ғ.д., проф.*,
А.Т. Қартабай – *т.ғ.к., проф.*,
Ә.Р. Үркүмбаева – *э.ғ.к., доцент*

Қазіргі инновациялық экономикада Қазақстан Республикасына жаңа қаржылық жоспарлаудың ірі жүйелерін енгізу, КАЖ енгізу сияқты кәсіпорындағы бизнес-үдерістер ұйымдастыруды, ретке келтіруді талап етеді. Сәйкесінше енгізу мерзімі кәсіпорынның өзгерістерге дайын болуына толық байланысты және бірнеше апталардан бірнеше айларға дейінгі мерзімді алуы мүмкін.

Жаңа экономиканың даму жағдайына орай, қаржылық жоспарлау жүйесін таңдаған кезде келесі факторлар ескерілуі керек:

- Қаржылық жоспарлаумен қанша адам жұмыс істейді;
- Кәсіпорынның бөлімдерінің интеграциялану дәрежесі қаншалықты;
- Қаржылық жоспарлауды қаншалықты терең жасау қажет;
- Қаржылық жоспарды дайындағанда өңделетін мәліметтер көлемі қандай.

Бұл сұрақтарды қарастыру жүйеге деген бірінші талаптарды құрастыруға және жабдықтаушыларға ұсынатын технологиялық және функционалдық шешімдерді бағалауға көмектеседі.

Жүйенің сәйкес келуінің жалпы факторларын 4 элементке бөлуге болады:

1. технологиялық (шешімдердің ашықтығы, масштабтылығы);
2. функционалдық (топтық жұмыс, аналитикалық мүмкіндіктер);
3. икемділік (сіздің жұмысыңыздың шарттарына икемделуі);
4. жабдықтаушының сенімділігі (жұмыс істеу тарихы, енгізу мөлшері).

Кейбір жүйелерге сипаттама берудің алдында, бір ескерту айту керек. Қаржылық жоспарлау – өте кең мағынадағы түсінік, мұнда бір жүйе екіншісінен жақсырақ және талаптарға көбірек сай деп айтуға болмайды. Әр бағдарламаның өз пайдаланушылары мен жұмыс істеу қағидалары бар, сондықтан оларды өзара салыстыру керек емес, қайта кәсіпорындағы қаржылық жоспарлау үдерісінің міндеттеріне сәйкестігін бағалау қажет. Төменірек келтірілген шолуда ірі корпорацияларға арналған бағдарламалар да, компаниялардың басшылығының жұмысын жеңілдететін шағынырақ жүйелер де бар.

Қаржылық жоспарлаудың бағдарламаларының бірі “Hyperion Pillar” болып табылады. Корпоративтік жүйелер ішінде SAP R/3 қандай орын алса, қаржылық жоспарлаудың жүйелерінің ішінде “Hyperion Pillar” да сондай орын алады. Бұл – үдерістің толық автоматизациялануын қолдайтын ең ірі және дамыған жүйе. Жалпы оның жұмыс істеу схемасы келесідей: Есептеу орталығының менеджері (жоспарлаушы) түсімдерді болжап, жоспарланған шығындардың тізімін арнайы оған ұсынылатын формаларды толтырады. Есептеулер физикалық көлемдерді, әр түрлі түсімдер мен шығындар арасындағы өзара байланысты көрсете оты-

рып, әр жеке элементтен басталады. Сонан соң мәліметтер бағдарламамен қаржылық жоспарлау орталығына біріктіріледі, біріктірілген түрде жоғары деңгейдегі менеджерге (есептеулерді біріктіретін қызметкерге) қол жетімді болады. Ол қаржылық жоспарлауды жекелеген шығындар немесе түсімдер деңгейінде емес, төменірек тұрған орталықтардың қаржылық жоспарларынан құрайды және т.с.с. Нәтижесінде әр түрлі нұсқадағы фиксацияланған болжам емес, әр деңгейге сәйкес бөлімнің басшылығы жауап беретін, өзгерістер енгізудің қатал технологиясы қалыптасқан компанияның динамикалық моделі қалыптасады.

Артықшылықтары айқын көрінуде – динамикалық модель уақытты бірнеше есе үнемдейді және қаржылық жоспарға түзетулер енгізген кезде қателердің санын азайтады. Осы мақсаттар үшін мұндай жүйелер енгізіледі. Мұндағы туындайтын мәселе де бар. Ол – бағдарламаны ұқыпты пайдалану, ол үшін жұмысшылар қосымша оқыту керек және қаржылық жоспарларды дайындау тәртібін күшейту керек.

Бюджетпен жұмыс істеу деңгейінде бағдарламаның интерфейсі тартымды және анық әрі түсінік болып көрінеді. Жекелеген пункттер бойынша мәліметтер енгізу деңгейінде кішкене нашарлау, – тиімді жұмыс істеу үшін көп нәрсе қарастырылмаған (мәліметтерді топ болып толтыру және т.б.). Қаржылық жоспардың элементтері арасындағы байланыстарды орнатқанда шамадан тыс ақпаратқа толы диалогтармен жұмыс істеу қажет, бірақ бұл электрондық кестелер негізіндегі БҚ-ты қолдана отырып, формулаларды енгізгеннен жақсырақ. Интерфейс бірнеше жыл бұрын тұрақтанып, содан бері оған өзгерістер енгізілмеген болар.

Бұл жүйе Hyperion өнімдер қатарымен тығыз интеграцияланған: Enterprise және Essbase OLAP Server, Reporting, «Нефрит».

«Нефрит» жүйесі қазірге дейін тек ірі мұнай компанияларында қолданылған, бірақ өндірушілер оның кез келген салаларда жұмыс істей алатынын айтады. Бұл жүйе холдингтік құрылымы бар және басқарудағы өзгерістерге сезімталдығы аз ірі корпорацияларға бағдарланған.

«Нефритті» құжаттарды компьютерлік және қағаз жүзінде өңдеу арасындағы аралық орын алатын жүйе ретінде сипаттауға болады. Яғни компьютермен өңделеді, бірақ мәліметтерді беру қағаз жүзіндегі құжат айналымы сияқты қиындай түседі. Бұл әдіс, бір жағынан, қызметкерлерді оқытуды арзандатады, бірақ, екінші жағынан, мәліметтер құрылымы тым «жазық» болуынан және қаржылық жоспарға енгізілетін өзгерістер қолмен істелетін немесе сыртқы бағдарламаларды қолдану арқылы істелетін есептеулерді қажет ететіндіктен тиімділігі төмендейді.

Жүйенің негізгі артықшылығы – қаржылық жоспарлардың мәліметтерін сәйкестендіру үдерісінің ыңғайлығы. Тағы да бір артықшылығы – қателерге және ақпараттың жеткіліксіздігіне сезімталдығының төмендігі, сапасыз дайындалған мәліметтермен жұмыс істеу үшін арнайы әдістер енгізілген.

Ең негізгі кемшілігі – интерактивтіліктің төмен дәрежесі: негізгі жұмыс орталықтардың қаржылық жоспарлары дайын болып, холдингте біріктіру қажет болған деңгейінде басталады. Бұл тәсіл КАЖ-мен интеграцияланбаса, оны

қолдану мүмкін емес екенін білдіреді.

Бағдарламаның интерфейсі функционалдығы бойынша MS Excel-ге ұқсайтын электронды кестелерден құралған («Лексикон XL» редакторында қолданылатын кеңінен тараған Formula One құралы қолданылады). Қаржылық жоспардың элементтерінің арасындағы барлық байланыстар осы кестелердің тармақтарындағы формулалар ретінде құрастырылады. Сәйкесінше электронды кестелерге тән барлық құралдар қолданылады: графиктер, бағаналарды топтастыру және т.с.с. Есептерді тереңірек талдау үшін оларды Excel-ге көшіруге болады.

«Нефрит» клиент типіндегі жүйе болып табылады – сервері MS SQL Server базасының негізінде. Бағдарлама SAP R/3-пен интеграциялануына бағытталған, бірақ өндірушілер Қазақстандық немесе Ресей жүйелерімен интеграциясы туралы сөз қозғамайды.

«Corporate Planner» бағдарламасы бойынша қаржылық жоспар компанияның шығындар құрылымын сипаттайтын «ағашқа» негізделген. Осы «ағаштағы» әр түйінге үш тармақтан тұратын кесте сәйкес келеді: жоспарлы мәндер, фактілік және олардың айырмашылығы. «Ағаштың» түйіндері арасында байланыстар орнатылуы мүмкін (электронды кестелердегі формулаларға ұқсас формулалар көмегімен). «Corporate Planner» бағдарламасы орташа кәсіпорындарға арналған. Бұны компания өкілдері де растады. Олар өз бағдарламаларын «Hyperion Pillar» бағдарламасымен салыстырып, «Corporate Planner» бағдарламасының ең ірі пайдаланушылары шамамен «Hyperion Pillar» бағдарламасының ең шағын пайдаланушыларына сәйкес келеді деп айтты.

Шығындар «ағашынан» бастап, нәтижелерді графикалық түрде көрсетуге дейін интерфейс жақсы ойластырылған. Бұл – бағдарламаның басты артықшылығы, барлығы өте әдемі және тиянақты, шешімнің тұтастығы сезімі пайда болады.

Бірақ интеграциялану мүмкіндіктері шамалы – файлдарды тек қана ODBC арқылы импорттауға болады. Ірі кәсіпорындарда «Corporate Planner» бағдарламасын қолдануға мүмкіндік бермейтін тағы бір шектеу-кіруге рұқсат етуді бөлу құралдарының және қызметкерлер арасында бөлінген жұмыстың жоқтығы. Бұл өнім ірі қаржылық жоспарлармен жұмыс істеуге мүмкіндік бергенімен, қаржылық жоспарлаудың біртұтас үдерісін жүзеге асыруға емес, нақты қаржылық менеджердің қызмет етуіне арналған [www.corporate-planning.com].

“Adatum Planning” бағдарламасын әр түрлі кестелерді құруға мүмкіндік беретін үшөлшемді электрондық кесте ретінде сипаттауға болады. Кестелер уақыт, қаржы және бөлімшелер туралы мәліметті қамтиды, яғни іс жүзінде бұл кәсіпорынның бөлімдерінің қаржылық жоспарларын сипаттайтын біріктірілген электронды кестелер жиынтығы болып табылады. Кесте бөлімдері таңдалған мерзімдегі біріктірілген қаржылық жоспарды, барлық бөлімшелер арасындағы белгілі бір тармақ бойынша динамиканы және басқа да нұсқаларды көрсетеді. Теоретикалық түрде бағдарламаға қосымша шамалар енгізуге болады, бірақ бұған қажеттілік шамалы. Бағдарлама шағын қаржылық жоспарлар үшін өте ыңғайлы электронды кестелердің жақсы нұсқасы болып табылады және енгізу

үшін көп шығын талап етпейді. “Adaytum Planning”, әрине, ірі жүйелермен бәсекеге түсе алмайды, ол үшін оның технологиялық платформасы өте әлсіз және функционалдығы бойынша ол корпоративтік жүйелерге қарағанда электрондық кестелерге жақынырақ. Солай бола тұра, ол кеңінен тараған және оны қолданушылары арасында ірі кәсіпорындар да көп.

Қаржылық жоспардың үшөлшемді кестесі интерфейсінде берілген, соның арқасында мәліметтердің толық ашықтығы және дұрыстығы сезімі пайда болады. Ал басқа қызметтері бойынша бұл – аналитикалық құралдар қатарымен жабдықталғанымен, қаржылық жоспарлау жүйелеріне тән арнайы мүмкіндіктері жоқ жай электрондық кесте.

«Қызыл директор» – «Төлем күнтізбесі» төлем жоспарына негізделген бағдарламаға негізделген шағын және орта кәсіпорындарға арналған жүйе. Бірақ «Қызыл директор» бағдарламасының функционалдығы бойынша жетіліп, қаржылық жоспарлау жүйесіне сай келеді. Нәтижесі мүмкіндіктердің сандық өлшемі емес, қаржылық жоспарларда тәртіптің сақталуы мен басқару мүмкіндігінің болуы кепілі маңызды ірі кәсіпорындарға бағдарламаның эволюция нәтижесінде қалыптасқан түрі сай келмейді. Бірақ кәсіпорынның қаржылық директоры өз бетінше бірнеше бөлімдердің қаржылық жоспарын құрастыруға «Қызыл директор» сай келеді.

Жүйе күрделі енгізулерді талап етпейді, бірақ үлкен икемділігі де жоқ.

«Қызыл директор» бағдарламасы топтық жұмысқа арналмағандықтан, қаржылық жоспарлардың мәліметтерін сәйкестендіру мүмкіндігі қарастырылмағандықтан және т.б., оның интерфейсі өте қарапайым және жұмысты бағдарламаны орнатқаннан кейін бастап кетуге болады. Барлық операциялар бір терезеден ұсыналатын жұмыс реттілігімен бірге шығады, бұл бағдарламамен жұмыс істегенде өте көмектеседі. Шындығында, бұл интерфейсін ыңғайлы деп айтуға болмайды, ол – өте қарапайым.

Мәліметтер файл-серверлік мәліметтер базасында сақталады, олармен жедел жұмыс істеу өте қиын, басқарушылық есеп жүйелерімен интеграциялану қарастырылмаған, бірақ бұл – шағын кәсіпорындарға арналған бағдарламалар үшін қалыпты жағдай.

Жоспарлау әрдайым болашақпен байланысты, ал модель күтілетін шынайы жағдайдың көрінісі болып табылады. Осылайша, болашақ стратегиялардың көрінісі болашақты модельдеу ретінде қарастырылуы мүмкін. Кәсіпорында контроллингтің дамуы шынайы жағдайды нақты сипаттай алатын модельдерді құрастыру ізімен дамып келеді. Ақпараттық технологиялардың және есептегіш техникаларының шапшаң дамуы мамандарға одан да тиімді қаржылық модельдер құруға кең мүмкіндіктер береді.

Осылайша корпоративті қаржылық жоспарлаудың әдістерін ашық экономика жағдайында жетілдірудің ең тиімді жолы – корпоративті қаржылық жоспарлаудың глобалды, мемлекетаралық, біртұтас, әр елдің техникалық базасына интеграциялауға мүмкіндік беретін, мәліметтерді тез әрі сапалы өңдеп қана қоймай, сақтап, тез өзара алмастыруға мүмкіндік беретін жүйелердің және

бағдарламаларды жасап, дамыту және де қаржылық жоспарлаудың болашағы жоғары технологиялық озық компьютерлер негізінде жасалған қаржылық модельдеуде деген тұжырымға келдік. Осы мақсатта ЖОО-ның оқу бағдарламасына мамандықтарды интеграциялауды ұсынамыз, мысалы «Қаржы», «Менеджмент» және «Ақпараттық жүйелер» мамандықтарын интеграциялап, «Қаржылық модельдеу» пәнін енгізу қажет. Бұл арқылы біз тиімді әрі сапалы өзіміздің қаржылық-технологиялық бағдарламаларды жасай аламыз. Оларды тек қана қаржылық жоспарлауда емес, сонымен қатар қаржылық есептілікті Қазақстандық заңнамалардың талаптарына сай құжаттауды автоматты түрде жасау үшін, кәсіпорында тәртіптің, ашықтықтың, бақылаудың сапасының артуы үшін де пайдалануға болады. Бұл ұсыныс жоғарыда аталып өткен мәселелерді шеше алады:

- қаржылық жоспарлаудың шынайылығы 100 %-дық болады;
- жасау оперативтілігі жоғары болады (жоспарлы ақпараттың бір бөлімнен екінші бөлімге, тіпті мемлекетаралық жеткізудің нақты жүйесі қалыптасады, жоспарларды бір-бірімен сәйкестендіру тез арада жүзеге асады, ақпараттың толықтығы мен сенімділігі);
- басшылық үшін жоспарлардың ашықтығы әрі түсініктілігі, қаржылық жоспарлау үдерісі қай дәрежеде атқарылғандығын бақылау мүмкіндігі;
- ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлардың байланысының болуы;
- қаржылық жүзеге асуы артады, белгіленген параметрлерге шығуды бақылауға болады;
- жоспарларкешенді түрде жасалады (кірістер мен шығыстар жоспарынан басқа, тағы да табыстар мен шығындар туралы, берешектердің өзгерісі туралы жоспарлар, жоспарлы баланс және т.б. қаржылық жоспарлардың барлық қажетті түрлері жасалады);
- Аз уақытты алады;
- Шаруашылық қызметтің тиімділігін арттыруға көмектеседі;
- Қаржылық жоспарды құрастырып болған уақытқа дейін ондағы параметрлер ескеріп кетпейді, өйткені жоспарды тез әрі шапшаң құрастыруға мүмкіндік болады және параметрлерге өзгерістерді де оңай әрі енгізуге болады;
- Сандармен «ойындар» болмайды, бәрін бағдарлама автоматты түрде есептеп, дәлел келтіріп, тұжырым мен қорытындылар жасап береді;
- Қаржылық жоспарлау үдерісі барысында қайталанылатын тапсырмаларды автоматты бағдарлама өзі атқарады;
- Қаржылық жоспарлар әрдайым өзгертін қаржылық ортадағы сай өзгерістер енгізуге икемді болады;
- Қаржылық жоспарлауды әзірлеуге қатысатын адамдар саны азаяды;
- Бюджеттік қаражатты бөлуді бақылауға, контроллинг жүйесін дамытуға мүмкіндік болады;
- Қаржылық жоспарлар кәсіпорынның стратегиялық мақсаттарын және міндеттеріне сай жасалады;
- Әр кәсіпорын ерекше болып келеді, сондықтан бұл бағдарлама түрлі кәсіп-

орынға оңай адаптациялана алуы керек.

Қорытындылай келе, қаржылық жоспарлау бағдарламаларын енгізу қарлық жоспарлау мен болжаудың тиімділігін арттыруда қажетті қадам екенін айтуға болады. Қаржылық жоспарлау жүйелер кәсіпорынның кешенді ақпараттық жүйесіне кіруі де, кірмеуі де мүмкін. Қаржылық жоспарлау жүйесін құрғанда екі негізгі тәсіл бар. Біріншісі, пайдаланушылар интерфейсі құралдарын дамытуға және Excel-дің негізгі мәселерін жоюға бағытталған. Мұндай типтегі бағдарламалар – әр түрлі безендірілген үшөлшемді электронды кестелер. Екінші түрі – топтық жұмыс қағидаларына негізделетін, ақпарат жинаудың әр түрлі әдістерін қолданатын жүйелер. Олар қаржылық жоспарлау сұрақтарын кез келген масштабтағы кәсіпорында шеше алады және ірі жүйелерге тән стандартты сипаттамаларға ие: ашықтық, масштабтылық және т.с.с. Қаржылық жоспарлау жүйелерін тағдап, енгізерде қаржылық жоспармен жұмыс істейтін адамдар саны, кәсіпорынның бөлімдерінің интеграциясы, қаржылық жоспарды қаншалықты терең талдау қажеттілігі, қаржылық жоспарлау жүйесінің икемделігі, жабдықтаушының сенімділігі және т.с.с. факторларды ескеру қажет.

1. Бабич Т.Н. *Планирование на предприятии: учебное пособие* – М.: КНОРУС, 2005.
2. Құлтыбаев С., Мельников В.Д. *Қаржы негіздері: Оқулық*. – Алматы: LEM, 2009.
3. Тінәсілов М.Д. *Банк менеджментін ұйымдастыру: Оқулық* – Алматы: ҚазҰУ.
4. Тінәсілов М.Д. *Сақтандыру ісінің қаржылық негіздері: оқу құралы* – Алматы: ҚазҰТУ.

Резюме

В этой статье в новых условиях экономики, анализируя финансовую систему нашего государства, определены и рекомендованы значимость их нового подхода планирования.

Summary

In this article, in the new conditions of the economy, analyzing the financial system of our state, identified and recommended the importance of their new planning approach.

POST-INDUSTRIAL FUTURE OF KAZAKHSTAN: EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

B.D. Imanberdiev – *Doctor of Economic Sciences, KazNPU named after Abaya,*
S.M. Kasymov – *Doctor of Economic Sciences, KazNPU named after Abaya*

The present stage of development of processes of globalization occurs against growth of scientific and technological progress and transition of world economy to a stage of post-industrial development for which are characteristic increase of intellectualization of work on the basis of innovations, formation of the industry of commercialization of knowledge in new technologies, the goods and services.

The technology of generating of knowledge, processings of information and symbolical communication becomes the main source of productivity of this new society. Introduction of new concept "informational" (economy), "informational"

(society), according to M.Kastelsa, should emphasize special lines of the modern society, consisting that fundamental sources of productivity in it become generating, processing and information transfer [1].

In 1990 known futurologist E.Toffler notices that the amplifying competition and being accelerated changes in the world demands acceleration of time of creation of innovations and proclaims that «control of knowledge – here an essence of future world fight for the power at all institutes of mankind» [2].

Sociologist R.Crawford, continuing traditions of the first generations of engineers, Encyclopaedists of the XVIII century Diderot and D'Alembert, in a priority of development of "technologies" as bases of innovations, proclaimed in the early nineties: «...the new knowledge leads to emergence of new technology that, in turn, leads to economic changes that, in turn, leads to social political changes that, as a result, leads to creation of a new paradigm or new vision of the world». In his opinion, «the main resource of development» economy of it «societies of knowledge» is the human capital, and as a key kernel of its social system – «the individualized education» [3].

Known economist Dzh. K.Gelbreyt prophetically declared that «the source of the power moves from the capital to the organized knowledge, easing of attractive strength of the banker in society. Searches of the experts, capable to work in the industry are more and more persevering, the prestige of education and teachers» [4] grows.

In lecture «To economy of knowledge through innovations and education», the President of the Republic of Kazakhstan read in May, 2006 N.A. Nazarbayev at the Euroasian national university of a name of L.Gumilev, especially emphasizes «Ability of the nation to support a modern and effective education system, to raise an intellectual component of labor by training become crucial for competitiveness... To Kazakhstan the elite universities being powerful educational, research and scientific-industrial complexes, closely connected with the industry are required... Comprehensive introduction of modern information technologies in educational processes» should become the central link of reform of an education system.

Global importance of education is noted in the Statement of country leaders of G8 in St. Petersburg on July 16, 2006 where the program document for development of the post-industrial world «Education for innovative societies of the XXI century», signed by leaders of the countries of the eight [5] was accepted inherently. In it for the first time it was declared the joint purpose of the leading countries of the world – formation in the near future new type of society – global innovational society and the general advancing order for formation of future generations is formulated. This document finished a long way of understanding of the future world on its most characteristic sign – to constant creation of useful innovations. The new concept «innovative society» allocates innovative activity and activity, and their functional completeness as a priority of the global world: from requirement understanding before advance of useful innovations – innovations – in real practice (on the market). «Innovative society» according to this document should prepare to live citizens in

conditions of fast changes. New generations of citizens of Earth should correspond to requirements of the global economy based on knowledge. The offered way to it is development and integration of three elements of «a gold triangle of knowledge», including education, research and innovation. In the document it is defined as well the main structure of "builders" of this new society: teacher, teacher-instructor, engineer, mathematician and representatives of natural sciences. Education improvement of quality for the last categories is a singular problem of the governments of the leading countries of the world in the next decades. In the statement it is told with all definiteness: «We will achieve introduction of high standards of education in the field of mathematics and engineering which should become a strong basis of global innovative society».

Source of post-industrial development of modern world economy become – the massed investments into the human capital, first of all in education which not fully even the developed countries always can allow. The problem also consists in need of change of technology of education where as the main capital the human capital finally defined by volume of knowledge and an education level acts. Arising on this basis «economy of knowledge» – or, otherwise, economic effect of knowledge – does education and training key, a determinant of success and increase in growth rates of productivity of this or that economic structure, firm, the organization. Ability to study turns in new society into defining factor of competitiveness of an individual and the organizations. To study in «society of knowledge», first of all, means to apply already available knowledge in a new way, and also to acquire new knowledge for their possible application in the future for the purpose of receiving the corresponding economic effect. Proceeding from it, in «economy of knowledge» the hierarchy of sources of achievement of competitive advantage changes. Arising on a watershed of eras (industrial and post-industrial) education crisis in the world demands transition from different types of traditional education to new types of training is innovative.

Meanwhile, keeping the world - system division of the world into the countries of a kernel and the periphery continues the existence and is based on historically developed technological, economic, social and educational advancements, and in the short term this gap between a kernel and the periphery can increase even more.

Perspective technological ways of V, VI and VII generations which will define tendencies of development of mankind in the XXI century, are created by mainly developed countries, entering into a kernel of a post-industrial formation, leave chances for successful development in the technological future to the periphery countries, owing to weak development in them scientific and technological sector, and in many cases and lack of those a little. Post-industrial tendencies have ambiguous impact on the countries of the periphery and the periphery becomes non-uniform, in it there is a belt of industrially developed countries, a belt of the developing countries and a fragmentary belt of underdeveloped countries with the uncertain technological future. If in the industrial countries constantly raise level of technological development, create system of technological education for maintenance of

competitiveness of industrial sectors of economy, in underdeveloped countries level of technological and educational support development of economy is supported mainly in raw branches.

In essence, at a stage of transition of world economy on a post-industrial phase of development accruing building of a civilizational gap in technological development between the kernel and periphery countries, allowing to take the innovative rent the developed countries inaccessible to the majority of the countries of the peripheral world is observed. In aggregate with use raw, technological, trading, currency, etc., types of a rent, the innovative rent can lead to growth of polarity of development of world processes, there will be a new concentration of world profit in the countries of a kernel and there will be a system of post-industrial division of labor in the global world. The world countries within a new world order will specialize on post-industrialism sectors: agrarian, raw, industrial, service also will make parts of uniform world global capitalism.

The hypothetical post-industrial future of world economy based on the competition leaves chances for alignment of quality of life and the more so partnership between the countries of the post-industrial world a little. In these conditions, the unique source of competitiveness remain - national investments into the human capital, in hope to create the powerful education system, capable to prepare graduates with level of preparation the developed countries of the world. Investments into the human capital will allow to provide increase of level of technological development of the country, will promote creation of innovative sector and if will carry, will export new technologies and a know-how and by that will increase profitability and well-being of nation. In the post-industrial future, in modern interpretation, it is necessary to understand a choice of model of development as an education choice where it is necessary to pass transition from model of catching-up education to model of advancing education.

In the methodological plan the essence of problems of education should prove to be true the conceptual bases, components as theoretical base of researches in the field of an education system, and practice of effective modernization of educational activity. Growth and improvement of quality of the human capital, own mental abilities of the person becomes a motive power of modern social and economic development. On the basis of such position definition of a functional role of education as kind of activity on production of the major economic resource – the person, the intellectual capital of highly skilled experts, and the individuals, aspiring to maximize cost of the human capital for the purpose of increase in the individual income which it is possible to express functional dependence.

$$X = f(Y_1, Y_2, Y_3) \rightarrow \max,$$

Where X - the individual income of the subject (level of an individual intellectual rent);

Y1- volume of the knowledge created in the course of educational activity;

Y2 - level of individual enterprise and creative activity;

Y3 - productive and economic system as sphere of application of knowledge and

enterprise activity.

In conditions when sizes Y1 and Y2 aspire to constant values, between values X and Y1 there is a proportional connection is established that as a whole confirms fundamental possibilities of building of an educational factor in creation of the individual income through growth of efficiency of economy. From here, an essential contribution of the concept of post-industrial society to research of problems of education is correlation of development of innovative nature of production of educational services with an economy innivation as areas of the appendix of the knowledge received in the course of education and the created skills. A merit of founders of "post-industrialism" is the fundament of this factor, absolute role of it in the innovative technological type of development which is immanently inherent in modern economy. Validity of an approach to definition of a functional role of universities as centers of economic development became a consequence of such statement. In that case D.Bell's thesis that universities and the research centers (instead of corporations) should become the centers of economic development, and E.Toffler's thesis that the technology should be considered as the great engine, the powerful accelerator, and knowledge – as its fuel proves to be true. And it is a question not only of information technologies. Innovative development assumes all types of applied production, serving, administrative and organizational technologies, as base of creation and which revolutionary development new discoveries and the knowledge created on their basis will act.

The global future for the country of the global competitiveness which has chosen increase is «education - turned into the future» as educational cycle even if it to start now will yield results only in eight-ten years, that is is equal approximately to duration of an innovative cycle «from idea before delivery of the goods to the market». Specifics of education turned into the future should start with real requirements of society of the future and advance them in realization. The education concept - turned into the future solves two vzaimouvyazanny problems: a) timely preparation and retraining of personnel with an advancing level of development for economy branches; б) training for innovative sector of the national economy, creating new technologies, the goods and services, and putting new innovative trends in system of perspective technological ways.

With reference to technological ways existing and perspective in the XXI century, the disposition of Kazakhstan has the following realities. Tab. 11. If at level of I, II and III technological ways Kazakhstan has full production cycles of production of the goods, at level of the IV production cycle has only fragmentary cycles of production of the goods and acts as the supplier of special raw materials and separate accessories, and at level of V, VI and VII technological repartitions is positioned only as the supplier of raw materials.

Chart 11 – Level and prospects of technological development of Kazakhstan

Number	Kernel of technological way	Level of participation in realization of technological way Current condition	Perspective	Participation form
I	Water engine, textile industry, textile mechanical engineering, cast iron smelting, iron processing, construction of channels, sailing vessels Active participation	Active participation	Active participation	Production cycle
II	Steam engine, railway construction, transport, mechanical engineering, coal industry, ferrous metallurgy	Active participation	Active participation	Production cycle
III	Use in industrial production of electric energy, the electro technical, heavy mechanical engineering, production and hire became, power lines, inorganic chemistry, radio, telegraph, cars, planes Active participation	Active participation	Active participation	Production cycle
IV	Use of oil and oil products, gas, atomic energy, means of communication, new synthetic materials. Mass productions of cars, tractors, planes, different types of arms, consumer goods. Flights in near space, computers and software products, a radar	Fragmentary participation	Fragmentary participation	Production cycle Supplier of the special raw materials and accessories
V	Microelectronics, informatics, biotechnology, genetic engineering, space development, satellite and cellular communication, the Internet, global information communications	Participation isn't defined	There are no participation prospects	Supplier raw materials and materials
VI	Biotechnology, nanotechnology, design live, robotics, artificial intelligence, new medicine, flexible systems of "deserted" production. Production of constructional materials with in advance set properties. High humanitarian technologies, increase of abilities of the person and organizations. Design of the future and	Participation isn't defined	There are no participation prospects	Supplier of raw material

	management future. Technologies of assembly and destruction of social subjects. Hydrogen use as the non-polluting energy carrier			
VII	Creation of an avatar – an artificial body operated by thought, cyberorganism formation, creation of artificial memory, transfer of a live brain in an artificial body, electronic option of a brain with consciousness, development by avatars of new technologies, creation of avatar systems and technologies, development by avatars of Solar system and the Universe	Participation isn't defined	There are no participation prospects	Supplier of raw material

If to consider that in the long term, approximately to the middle to the second half of the XXI century; V, and the VII technological repartitions will determine by VI structure and technological level of world division of labor, Kazakhstan in this post-industrial future world of chances for worthy future development hasn't enough. The developed education system and sciences is a little focused on future development, their purposes are reduced to maintenance of the current ensuring requirements of branches of economy. Scientific researches and development are concentrated mainly in the field of extracting branches and directed on reconstruction and modernization of existing, often ineffective technologies. Orientation to technologies of the future which demand huge costs of the scientific equipment, stands, and preparations only are discussed, but serious study don't reach and remain at level of the industrial and raw researches following from practical needs of the current time.

Humanitarian and social sciences are in a stage of perception of world tendencies and definition of a vector of development of Kazakhstan in system of world and continental coordinates, and aren't aimed on future of Kazakhstan in the world post-industrial future. Held annually Astana's economic forums - are necessary for country presentation where there is an exchange of opinions on development of world economy, the USA, EU and Kazakhstan in respect of the anti-recessionary rhetoric, a new world order and world currency. Naturally at similar world forums emotionally problems only are sounded, but system and deep studies of world problems need laborious work in scientific research institute and universities where for this purpose there is time and scientific and pedagogical shots.

The education system constructed on principles of the continuous training, based on the concept "Education through all life", at a weak orientation of the country on future technological trends of global post-industrialism, remains simple replication of the accepted truths and in the mentor way of finishing of information to training in which there are not enough knowledge and beginnings for creative disclosure of the identity of the trainee, and furthermore future which isn't considered at all in respect

of possible development of future in lecture materials. After all it is known from an antiquity that «the great purposes, give rise to great tasks and for their decision there are great rushes and great decisions» are reached. Meanwhile, there is no system understanding and responsibility for radical transformation of traditional inertial education to formation of the advancing type corresponding to solutions of post-industrial development of Kazakhstan. While all as that usually where that even is gray, the future is vague which only disturbs and frightens of the uncertainty, brings concern in existing regularity of pedagogical life. But, so long can't, and the national educational sector – the most important component of formation of the human capital which in the conditions of the post-industrial world becomes the main resource of development shouldn't function and the future of Kazakhstan depends on its global competitiveness in hierarchy of world economy. Through advancing education future generation should be armed with the latest knowledge and they should provide a competitive gain with Kazakhstan leading positions in the post-industrial world of the future.

Within the recommended concept «Global tomorrow: education - turned into the future» tab. 12. it is offered to consider initial positions for formation of bases of formation of the future:

- the first to pass from traditional textbooks and grants in which according to the contents, past and present knowledge in volume to 90% to new textbooks where the system of knowledge about last, real and future should correspond to new problems of knowledge of the future is stated and postulated generally;

- second, primary knowledge acquisition about last 50% and the real 40% should be defined by structure of educational programs, mainly at high school;

- the third, in structure of educational programs of HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS of knowledge of the past and the present should make to 50% and knowledge about future 50%;

- the fourth, in structure of educational programs of college and professional schools of knowledge of the past and the present should make 70%, and knowledge about future 30% that as a whole it is connected with their professional activity on operation and modernization of used and again mastered technologies;

- the fourth, in structure of educational programs of professional development on courses, seminars and trainings, knowledge of the past should occupy 5%, about the real 70% and about future 25% that as a whole is caused by need of continuous increase of professional level during the studying and development of new technologies.

- the fifth, all system of educational programs shouldn't duplicate and repeat educational programs, especially on system of knowledge of the past and the present the educations passed at the previous stages. Otherwise the meaning of continuous (accumulated) education is lost, and duplication of a training material conducts to discredit of all education system, generates apathy and conducts to loss of interest to training, the main thing, doesn't stimulate to knowledge new and to future studying;

- the sixth, each being trained Forsythe plan should have promotions, to professional

development and achievement of the vital purposes and ideals. According to the concept «future and management from the future» correctly laid down vital aims conduct managements in the future and stimulate to achievement of the purposes of the future. The great purposes conduct to great victories. That soldier who wants to become a general is good.

Chart 12 – Education system turned into the future

Educational system	Structure of educational systems in %			
	System of knowledge about the past	System of knowledge about the present	System of knowledge about the future	Training Term, years, month, days
High school	50	40	10	12
Higher Education institution	20	30	50	4
College	20	50	30	2.5
School	20	50	30	1
Courses	5	50	45	5-6months
Seminaries	5	60	35	1-1.5monhts
Trainings	5	70	25	3-5 days

The education system turned into the future should be directed on the solution of problems of a covering of all zones of activity and human knowledge, proceeding from requirements of ensuring global competitiveness of the country. It should include obligatory forms of a general education for all citizens of the country, special, as a rule, for receiving special and mass professions, selective depending on requirements of branches of economy and unique within the international division of labor and performance of special functions of public service and country safety.

Chart 13 – Scheme of educational system

Educational system	Forms of education			
	General	Special	Selective	Unique
High school	+			
Higher education institution		+	+	+
College		+	+	+
School		+	+	+
Courses		+	+	+
Seminaries		+	+	+
Trainings		+	+	+

The system of training accepted in Kazakhstan, created in formation of a planned economy, industrialization and post-war restoration of the USSR was directed on mass training of specialists for branches of production of goods. The purpose of education was reduced to transfer from the teacher to the pupil of knowledge and

skills of work, thus without going into detail of the competition and economic efficiency.

In the conditions of transition to the market and in the contemporary history of Kazakhstan the education system in essence kept a former education system, thus having a little refreshed educational programs materials of the western theory and practice of a market economy. So proceeded during almost 20-year period of independent and sovereign development of Kazakhstan when market bases of national economy were constructed generally. During this period the world economy entered a post-industrial phase of development and global processes began to extend quickly technological innovations, work intellectualization amplified, there was a new form of the innovative competition to which Kazakhstan wasn't ready that didn't reach yet a phase of development of the economy, capable to take an innovative rent. On check it appeared that all education system wasn't ready to similar turn of post-industrial events in world economy. There was a question how to answer time calls? The system of continuous education and Bolonsky model the educations developed in industrial practice of the XX century in Western Europe, can't give recipes on advancing development of educational system. The problem in that to keep in Kazakhstan Bolonsky system with its periodic testing for storing of past and present knowledge which are unproductive for future development of the country or to use other measures, allowing the raising of competitiveness of educational system for providing the perspective future of Kazakhstan in the post-industrial world.

In practice, the majority of teachers of higher education institutions and colleges because of low wages work in several educational institutions, them interest intelligence a little, tendency to creativity, orientation training on the future, their activity is similar to craft and individual business for which results and the more so, remote, they don't answer as the next testing of students morally releases them from this responsibility. Simple educational self-reproduction of known knowledge and known truth, in each generation of the being trained causes a huge damage to the country and especially its future development.

The solution of problems of reorientation of an education system on preparation of competitive experts demands revision of an order of the scheme of receipt and training. The ENT system upon termination of high school at the best shows a visual memory and intuition, and meanwhile for the student of Higher education institution or college is important more ability deliberately to think, build figurative designs, to do non-standard conclusions and decisions which are sometimes outside of rational behavior. After all it is well-known that many businessmen known to the world at all weren't trained in higher education institutions, but nevertheless they possessed ability to expect event which couldn't learn the world analytical centers. For conditions of constantly changeable global world with its rigid competition and technological pressure of the developed countries, other model of education constructed on selection on suitability to creativity and adoption of non-standard decisions is necessary.

Other things being equal in competitive fight the one who made wins the correct non-standard decision which will predetermine success in the future is unique. It is necessary to replace tendency to training with tendency to creative training where the

teacher creates the creative atmosphere and in common with the student builds non-standard decisions, thereby stimulating ability to competitive fight, continued fostering future winner in the global competition. The teacher of a new formation is before calling, love to the pupils both high responsibility and pride of the country. All these qualities should be paid highly as the teacher forms outlook of future mankind and an assessment of work of the teacher should be under construction of these high purposes, unlike work of employees or the businessmen which work is connected with the current maintenance of the standard and legal environment or creation of an additional product.

According to the concept «Global tomorrow: education - turned into the future» tab. 14 is offered to consider a reception and training order:

- in the first, for expansion of the contingent arriving possessing non-standard data and creative abilities, it is offered to carry out a free and open set in higher education institutions and colleges irrespective of ENT estimates;

Chart 14 – Scheme of competitive preparation and primary employment of shots of the higher and vocational education

Educational system	Scheme of educational process Admission	Elimination	Form of completion of training: two diplomas - Kazakhstan and foreign		The primary Employment
Base conditions	By ENT estimates	By results of examinations	Degree works on to profile and to choice potential employers	Foreign training and additional training	According to tests and a choice of the scheme of selection – employers
The higher educational institution	100%	75%	25%		More, equal or less than 25%
I		40%			
II		20%			+
III		10%		+	+
IV		5%		+	+
College	100%	55%	45%		More, equal or less than 45%
I		50%			+
II		5%		+	+

- the second, documents on the termination of high school and the certificate on the termination with estimates of ENT should has purely registration character and not to render any influence at reception;

- the third, accepted on the first course to the first semester students receive the state grants and a payment for accommodation at the expense of the state;
- the third, by results of the first semester the assessment of knowledge taking into account the creative beginnings and knowledge of base subjects of training for the first semester is carried out;
- the fourth, elimination on progress of students for the first semester can reach to 40%, this measure will stimulate training;
- the fifth, elimination on progress on II, III and the IV courses can reach in total to 30% that will promote also to increase of responsibility of graduates for the future;
- the sixth, degree projects of potential graduates should be on a profile and a choice of potential employers;
- the seventh, a form of completion of training – two diplomas, one foreign with a priority of future specialization and the second Kazakhstan the general sample, with passing of training in the best profile foreign higher education institutions;
- the eighth, obligatory primary employment at the choice of the graduate, from 80% a salary guarantee from the state.

The offered scheme of reception and training in Higher education institutions and colleges will allow to unload an education system from weight of faceless students, teachers on older years will have more time for creative work with students, personal responsibility of teachers for quality of training, especially regarding perspective researches and development in academic year and degree projects will rise. Provided obligatory training of students and teachers in the best profile foreign higher education institutions will promote increase of the general level of a demand and communicativeness of graduates, and for the teacher – loan of new technique of training of students for their successful preparation and active entry into the competition and creation world. As a result of implementation of the offered concept it is provided to carry out transition from «cheap education for all too expensive education for worthy» which should provide increase of global competitiveness of the country in the conditions of the post-industrial world of the future.

1. *New post-industrial wave in the West, Anthology*, – M.: «Academia», 1999.
2. *Post-industrialism: experience of the critical analysis*. Yakunin V.I., Sulakshin S.S., Bagdasaryan V. Э and other., *The monograph* – M.: Scientific expert, 2012.
3. www.akorda.kz/. *Speech of the President of the Republic of Kazakhstan – the Leader of the Nation N.A. Nazarbayev at the solemn meeting devoted to the 20 anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, Astana, the Independence Palace, 15.12. 2011.*
4. Vallerstayn I. *The analysis of world systems and a situation in the modern world*. – SPb.: University book, 2001.
5. Grachev M.N. *The concept the world - I.Valerstayn's system analysis: objyanitelny and pro-gnostic possibilities*. In *KN: Where the world community moves? Geopolitics of the third millennium*. – M.: Institute of social sciences, 2006. – 120 p.

Түйін

Мақалада Қазақстанның постиндустриалды болашағы: білім беру технологиялары қарастырылған.

Резюме

В статье рассматриваются постиндустриальное будущее Казахстана: образовательные технологии.

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ МІНБЕСІ ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

КӘСІБИ БІЛІКТІЛІК – ЗАМАН ТАЛАБЫ

А.Р. Рахматуллина – *Абай атындағы Қаз ҰПУ-нің оқытушысы*

Жаңа ХХІ ғасыр талаптарына сәйкес білім беруді ұйымдастырудағы педагогикалық ұжымдардың заманауи іздестіретін еліміздің педагогикалық қауымдас-тығына кеңірек таныстырып отыру қажет... «Білім туралы» заң, мемлекеттік «Білім» бағдарламасы, тағыда басқа үкімет қабылдаған маңызды қаулылар білім беру жүйесін нарық ұстанымдарын талаптарын ескере отырып дамытуына жаңа жол ашуда. Қазақстан Республикасының білім жүйесін 2015 жылға дейін дамыту тұжырымдамасында: «Орта білім берудің мақсаты – жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайында алынған терең білімнің, кәсіби дағдылардың негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешім-дер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру» – деп нақты көрсетілген [1].

XX ғасырдың ірі өкілі, белгілі ағартушы Ж.Аймауытов ұстаз қызметін былай сипаттайды: «балаларға білім берумен, тәрбиелеумен мұғалімнің қызметі тәмәм болмайды. Ол балаларды тәрбиелеуге, үгіттеуге міндетті, басқаша айтқанда, мұғалім қарапайым қызметкер емес, ол шәкіртінің алдағы өмірін өз басынан кешірген тәжірибесіне таянып, оларға келешекте өмірде аяғын шалыс басып, соққы жеп өкінбеске күні бұрын сақтандыратын қорғаушысы, қамқоры.» Оқу-тәрбие үрдісін ұйымшылдықпен жүргізуде-мұғалім басты тұлға. Осындай талапқа сай қызмет істеу үшін алдымен мұғалім өзінің теориялық және әдісте-мелік білімін ұдайы толықтырып, үздіксіз ізденуі, өз мамандығын барынша жетілдіру және қызметі саласындағы жаңалықтар мен өз тәжірибені үнемі пайдалануы тиіс. Сонда ғана мұғалім қызметі бүгінгі күннің талабына сай болады. Үздіксіз іздену – бүгінде мұғалімдерге қойылып отырған басты талап-тардың бірі. Мұғалім шеберлігінің негізгі көрсеткіштерінің бірі – әдістеме саласындағы ғылыми жаңалықтар мен озық тәжірибені жетік игеру. Оларды өзінің күнделікті қызметінде пайдалана білу, осы орайдағы мұғалімнің шығар-машылық еңбегі, ең алдымен, сабақпен байланысты. Демек сапалы, тиімді әрі нәтижелі жүргізген әрбір сабақ – ұстаздың тынымсыз еңбегінің айғағы [1].

Қазіргі кездегі ғылым мен техниканың даму деңгейі әрбір білімгердің сапалы және терең білім мен іскерліктің болуын, олардың шығармашылықпен жұмыс істеуін, ойлауға қабілетті болуын талап етеді. Оқыту технологиясы оқыту үрдісіне қажетті әдіс, тәсіл, амал, дидактикалық талап секілді психологиялық іс-әрекеттердің жүйелі кешені ретінде пайдаланылады. Қазіргі кездегі білім беру сапасы білімгердің әртүрлі әрекет саласында өз бетінше шешім қабылдауға мүмкіндікті қамтамасыз ететін қалыптасқан негізгі құзіреттілік түріндегі білім нәтижелерімен түсіндіріледі.

Сондықтан, бүгінгі таңда ұстаздардың алдында тұрған міндет: табысты және тиімді әрекетке дайын, өзінің пікірін білдіруге және өзінің іс-әрекеті мен өмір сүріп отырған қоғам үшін жауапкершілігін түсінуге қабілетті, отбасындағы, қоғам-дағы, еңбек ұжымындағы әлеуметтік рөлін сезінетін құзырлы тұлғаны қалыптастыру. Жалпы құзіреттіліктің сипаты қандай екендігіне тоқталып өтсек, кейбір сөздіктерде құзіреттілікке белгілі бір зат, құбылыс жөнінде пайымдауға, салмақты да беделді пікір айтуға мүмкіндік беретін білімді игеру ретінде түсіндірме берілген. Ал, орыс тілінде құзіреттіліктің аудармасы компетентность. «Компетенция» ешқандай білімге де, біліктілікке де келіп тірелмейді. Кең ауқымды білімге ие, бірақ, оны қажет болған кезде іске асыра алмайтын адамдарды кездестіруге болады. Компетентті болу деген оқымысты немесе ғалым болу деген сөз емес. Компетенция адамның білімі мен практикасындағы іс-әрекеттер арасында болатын қатынас ортасы болып қалады» деп жазады орыс ғалымы М.В. Рыжаков өз еңбегінде («Ключевые компетенции в стандарте», М., 1999). Кейбір сөздіктерде құзіреттілік құзырлылық деп те қарастырылып, оған төмендегідей анықтама берілген. «Құзырлылық адамның стандарттан тыс жағдайда нәтижелі әрекет ету қабілеті. Құзырлылықтың пәндік дағдыдан айырмашылығы, жаңа тапсырманы шешуде бұрын сабақта қалыптаспаған дағды пайда болады». Тұлға құзыреттілігін дамыту үшін ұстаздың құзыреттілікті тәсілдерді меңгеруі, білім беру мазмұнын жетілдіруі қажет және жаңа инновациялық әдіс-тәсілдердің ең тиімдісін пайдалануда жоғары нәтиже береді деген сенімдеміз. Үш жылдан артық уақыт бойы тәжірибеде пайдаланып келе жатқан америкалық ғалымдары Джинни Стилл, Куртис Мередит және Чарльз Темпл жасаған «Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлауды дамыту» жобасының білімгердің құзыреттілігін дамытуда маңызы зор болар деген тұжырымға келдім. Сын тұрғысынан ойлау-сынау емес, шындалған ойлау. Бұл бағдарламаның құрылымында ерекшелік бар. Бұл құрылым үш фазадан тұрады. Олар өздерінің қызметтеріне байланысты аталады:

- 1) қызығушылықты ояту;
- 2) мағынаны ажырату;
- 3) ой толғаныс.

Қызығушылықты ояту білімгерлер үшін сабаққа қатысудағы алғашқы қадам. Бұрынғы білімдері мен сезімдеріне немесе әсерлеріне еніп, жаңа білімге мазмұн қалап, болашақта зерттеу жүргізулеріне күш алуларына және орындалуы керек тапсырмалар жөніндегі жеке және топтық түсініктерді қалыптастыруларына көмектеседі. Сонымен қатар білімгерлердің жаңа идея мен мәліметтерді үйренуге және оны өзіндегі білім негізімен ұштастыруда іштей немесе сырттай белсенді болатын – болмайтындықтарын шешуі де алғашқы кезеңде іске асады. Қызығушылықты ояту ұзақ, әрі мағыналы оқытудың қажетті психологиялық негізін салады [2].

Мағынаны тану кезеңі білімгерлер жаңа мәліметпен, идеямен немесе жаңа мазмұнмен кез келіп қалғанда іске асады. Дәрісті басқаратын талқылау, кітап оқу, бейнетаспа, өнер қойылымдары немесе басқа да нұсқау әдістерінің қайсы-

сы болмасын жаңа білімді бұрынғымен біріктіре отырып және ақпараттың жаңа мазмұнға қолданбалылығы мен қолайлылығын қарастыра отырып, белгісізден белгіліге қарай жүретін ақпарат пен идеяның маңыздылығы жөнінде шешім қабылдауларына әсер етеді. Осы арқылы білімгерлер жаңа идеяны қабылдайды, ескі мен жаңаны ұштастырады, ойлау қабілетін кеңейтіп, не түсінгенін анықтайды. Білімгерлер берілген тапсырмаларды топта талқылап, ұжымда өз ой-пікірлерін ортаға салады.

Ой толғаныс – үйрену процесінің соңғы кезеңі болады да, бұл кезде білімгерлер алған білімдерін сыртқа шығарып, түсінгендерін өз сөздерімен жеткізіп бере бастайды. Саналы талқылаулар мен білімді тәжірибеде қолдану, жаңа идеялар мен ұғымдарды жинақтаумен, мазмұн жөніндегі өздерінің ашық ұсыныстарымен немесе бір зерттеуді бастаумен айғақталады. Бұл процесс арқылы білімгерлер өздерінің ойын нақтылайды, қатарластары мен мұғаліммен кері байланыса отырып мәліметтер жинағы мен құрылым мағынасын сынақтан өткізеді. Яғни, іштей ойлануға үйренеді, ой алмасады. Белсенді түрде өз білімін үйрену жолына қайта қарап, өзгерістер енгізеді. Бұл ең ұзақ та, маңызды кезең. Осы кезеңдер әртүрлі стратегиялар, яғни әдіс-тәсілдер арқылы жүзеге асады. Тұлғалық бағдарлы көзқарас тұрғысынан қарастыратын болса, мұғалім мен білімгерлер арасындағы қарым-қатынас, түсіндіруден түсінуге, монологтан диалогқа, әлеуметтік бақылаудан дамытуға, басқарудан өзін-өзі басқаруға көшу болып табылады.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымның бір ерекшелігі – білімгерлердің тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылуы. Жаңа педагогикалық технологияларға ынтымақтастық педагогикасы, білім беруді ізгілендіру технологиясы, мәселелік оқыту технологиясы, тірек белгілері арқылы оқыту технологиясы, түсіндіре басқарып озат оқыту технологиясы, деңгейлік саралап оқыту технологиясы, міндетті нәтижелерге негізделген саралап оқыту технологиясы, модулдік оқыту технологиясы және жобалап оқыту технологиясы кіреді.

Ынтымақтастық педагогикасының негізгі мақсаты – талап ету педагогикасынан қарым-қатынас педагогикасына көшу, білімгерге ізгілік тұрғысынан қарау, оқыту мен тәрбиенің ажырамас бірлігі. Мәселелік оқыту технологиясының негізгі мақсаты – білімгерді өз бетімен ізденуге үйрету, олардың танымдық және шығармашылық икемділіктерін дамыту. Мәселелік оқыту технологиясының ерекшеліктері мынадай;

- білімгердің белсенділіктерін арттыру;
- Оқу материалында білімгерді қызықтыратындай құпиясы бар мәселе туғызу;
- білімгер материалды сезім мүшелері арқылы қабылдап қана қоймай ды, білімге деген қажеттілігін қанағаттандыру мақсатында меңгереді [4].

Жаңа оқыту технологиясының негізгі мақсаты – білімгерді өз бетімен ізденуге үйрету, олардың танымдық және шығармашылық икемділіктерін дамыту. Қазіргі кезде, тірек белгілері арқылы оқыту технологиясы жиірек пайдаланылып

жүр. Тірек белгілері арқылы технологияның негізін қалаған В.Шаталов. Бұл оқыту технологиясы төмендегідей мақсатты көздейді;

- Білім,білік,дағдыны қалыптастыру;
- Барлық білімгерді оқыту;
- Оқытуды жеделдету.

Тірек белгілері арқылы оқыту технологиясының ерекшеліктеріне тоқталсақ:

- Үнемі қайталау, міндетті кезендік бақылау, жоғары деңгейдегі қиыншылық, блокпен оқыту, тіректі қолдану;

- Жеке бағдарлы қарым-қатынас, ықпал;
- Ізгілік,еркімен оқыту;

- Әр білімгердің жобасының жариялылығы, түзетуге, өсуге, табысқа жетуге жағдай жасау;

Тағы бір тоқтала кететін оқыту технологиясы модулдік технология дамыта оқыту идеясына негізделген. Мұның негізгі мақсат – білімгердің өз бетінше жұмыс істей алу мүмкіндігін дамыту арқылы оқу материалын өндеудің жекелеген тәсілдерімен жұмыс істеуге үйрету. Модулдік оқыту білім мазмұны, білімді игеру қарқыны, өз бетінше жұмыс істей алу мүмкіндігі, оқытудың әдісі мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді. Мұның мазмұнына:

- Оқытудың жалпы мақсатын қою;
- Жалпы құрылған мақсатты нақтыландыруға көшу;
- Білімгердің білім деңгейін алдын-ала (диагностикалық) бағалау;
- Оқу әрекеттерінің жиынтығы (бұл кезеңде жедел кері байланыс негізінде түзету жүргізілуі керек);
- Нәтижені бағалау енеді [3].

Ал, оқытушының алдын ала жұмысы төмендегідей әрекет-қадамдардан тұрады:

1-қадам: Берілген тару, блок немесе тақырып бойынша бағдарламада меңгерілуі тиіс деп көрсетілген міндетті білім, білік және дағдыларды, сондай-ақ оқыту мақсаттары мен міндеттерін айқындау.

2-қадам: Берілген модуль бойынша оқу материалының тұтас мазмұнын оқып-зерттеу.

3-қадам:Берілген модуль бойынша негізгі мағынаны білдіретін түйінді ұғымдарды, тақырып бойынша негізгі ақпарат беретін рельефтік (код сияқты) сөздерді табу. Олардың өзара байланысы мен өзара бағыныштылығын анықтау.

4-қадам: Тұтас тақырып бойынша тірек сызбаларын құрастыру.

5-қадам: Берілген модульдегі оқу материалын тұтас мазмұны бойынша сынаққа қажетті сұрақтар мен тапсырмалар блогін құрастыру.

6-қадам: Оқу материалының мазмұны бойынша әрбір білімгерге арнап бірінші күрделілік дәрежесіндегі, орташа күрделілік дәрежесіндегі тапсырмалар және оқытудағы ізденушілік (зерттеушілік) элементтері бар аса күрделі дәрежедегі тапсырмалар әзірленеді [5].

Қазіргі таңда пікірталасты педагогикада қолдануда өзінің жақсы нәтижесін беруде. Бұл технология интеллектуалдық тұрғыда қызығушылығын арттыруға,

жүйелеп сөйлеуге, дәлелдеуге үйрете отырып, ой қорытындысын жасап қарсыласына құрметпен қарауға дағдыланадырады жәнеде көпшілік алдында өз пікірін айтуға үйретеді. Талқылауға ұсынылып отырған мәселеге сыни тұрғыдан қарауға итермелейді.

Пікір талас сабағының қорытындысын шығарғанда :

1. Өз пікірін дәлелдегенде нақты хронологиялық, тарихи, әдеби статистикалық мәліметтерді орнымен пайдаланған, білімділігімен дараланғандарды ерекше атап өту.

2. Әр алуан авторлардың көзқарасын талдап, салыстырып нақты ұсыныс айта білгендерді мадақтап еңбегін атап өткен жөн.

Барлық жаңа технологияның алдына қоятын мақсаты – білімгердің жеке басының дара және дербес ерекшеліктерін ескеріп олардың өз бетінше ізденуін арттырып, шығармашылықтарын қалыптастыру.

Қазіргі таңда қоғам сұранысын қанағаттандыру үшін білімді ғана емес, танымдық ізденісі жоғары деңгейдегі мамандарды даярлау қажет. Мұндай мамандарды даярлау үшін, жаңа оқыту технологияларын кеңінен пайдалана отырып, жаңашылдық деңгейдегі танымдық, ғылыми зерттеу жұмыстарын жолға қою.

1. *Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңы». 05.06.1999 г.*

2. *Кенжебеков Б. Маманның кәсіби құзіреттілігінің теориялық негізі. Бастауыш мектеп 2006 ж. - №7.*

3. *Профессиональное развитие из опыта учителей – Алматы, 2005.*

4. *Әбілқасымова А.Е., Омарова Р.С. Мұғалімдердің танымдық іздемпаздығын қалыптастыру негіздері. – Алматы, 2003.*

5. *Жанпейсова М.М. Модульдік оқыту технологиясы. – Ақтөбе, 1999.*

Резюме

Профессиональный специалист современной эпохи – это не простой служащий, а защитник, предостерегающий от всех неприятностей, который оперевшись на свой практический опыт, заранее может предупредить своих учеников о трудностях встречающихся в жизни, о том как достойно надо жить не получив удар и не спотыкаясь, а также не сожалеть о произошедших негативных последствиях. Профессиональный специалист сам повышает квалификацию, использует новую технологию, инновационные методы обучения, и основной его целью является – заниматься самостоятельно, быть лидером своего дела, развивать свои познавательные и творческие склонности.

Это технология развивает способность и интеллектуальность учеников, способствует развитию их интересов, увеличивает их запросы, обосновывает правильно делать заключения и выводы, систематизировать мысль, уметь свободно говорить перед обществом, уважать мнение окружающих и достойно постоять за себя.

Summary

The professional specialist of a modern era is not the simple employee, but the defender warning against all troubles who having relied on the practical experience, can warn the pupils about difficulties of life in advance, to live without having received a blow and without stumbling, and also not to regret about negative consequences happened in the past. The professional expert improves his/her qualification, using new technology, innovative

methods of training, and his/her main objective is to be engaged independently, to be the leader of the business, to develop the informative and creative tendencies.

It is technology that develops ability and intellectuality of pupils, promotes development of their interests, increases their inquiries, helps to do the conclusions correctly, to systematize thoughts, to be able to speak freely in front of public, to respect people's opinions and to stand for yourself adequately.

БАНК СЕКТОРЫНА БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

М.Е. Мунасипова – э.ғ.к.,

А.О. Баялиева – магистр оқытушы, *Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Экономика факультеті*

Банк жүйесі нарықтық экономиканың маңызды құрылымдарының бірі болып табылады. Атақты американ жазушысы Уилл Роджерс тауарлық-өндірістік қатынастар эволюциясындағы банк ісінің маңыздылығына ерекше тоқтала келе, былай деп айтып кеткен: «Ғасырдың басынан бері үшұлы зат туындаған: от, дөңгелек және банк ісі».

Қазіргі таңда Қазақстанда банк секторы экономиканың белді және жалақысы жоғары мөлшерде төленетін секторы болып табылады. Әдеттегідей, коммерциялық банкке мамандарды қабылдау конкурстық негізде өткізіледі, сондықтан да аталмыш секторға бәсекеге қабілетті кадрларды даярлау өзекті мәселе болып табылады.

Қазақстанда қаржылық жүйе саласы үшін кадрларды даярлау ретсіз жүзеге асырылуда, яғни оқу ордасы мен банк секторында жүйеленген өзара әрекет орын алмаған, мамандарды дайындау барысында еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныстар есепке алынбаған, әлеуметтік серіктестік дамымаған.

Статистикалық деректер бойынша, Қазақстанда соңғы жылдары жоғары оқу орындарын аяқтап шыққан түлектердің жалпы санының шамамен 3%-ын дерлік қаржыгер мамандары құрайды. Бәсекеге сай түлектер коммерциялық банктерге, микронесиелік ұйымдарға, ломбардтарға, зейнетақы қорлары мен басқа да қаржылық институттарға жұмысқа орналасады, ал қалғандары бухгалтер мамандығы бойынша біліктіліктерін қайта арттыруға мәжбүр болады. Мұндай тенденция мемлекеттегі жоғары және орта білім беру мекемелері банк қызметкерлерінің тіпті кәсіптік және жеке қасиеттерін бағалау бойынша критерийлері туралы хабары болмай, кадрларды оқшаулана оқытудың нәтижесінен туындайды. Сондықтан да жоғары оқу орындарының түлектері бәсекеге қабілетті және нарықта сұранысқа ие болулары үшін мамандарды даярлауда оқу жоспарында көрсетілген базалық теориялық оқытудан басқа студенттердің бойына банк қызметкерлеріне тән кәсіптік және жеке қасиеттерін сіңдіре білуі қажет.

Банк қызметкерлері бірнеше деңгейлерге бөлінеді: көп түрлі өнім, қызмет және жұмыстардың көптеген түрлері аумағында біріккен басқарушылық, техникалық, кеңселік және т.б. категориялар. Банктерде күнделікті әртүрлі операциялар

жасалады: несие беру, салым қабылдау, аударымдар, төлемдік қызметтер көрсету, кассалық операциялар, активтер мен пассивтерді басқару, күнделікті есеп-кисап жасау және т.б. Басқаша айтар болсақ, банк жүйесі ел ішінде және шетелдерде иелік етуші субъектілер арасында қаржылық құралдардың ауқымды сома қозғалысын қамтамасыз етеді. Осындай күрделі ахуалда банк қызметі сапасына деген сұраныстың жаппай өсуі бақыланып отырады. Таңдау мүмкіншілігі болған жағдайда тұтынушылар қызмет көрсетудің, қызметтің көптеген түрі мен өзіне деген қарым-қатынастың барынша жоғары деңгейі бар жерге өтеді.

Осындай күрделі механизмнің тиімді жұмыс жасауы үшін коммерциялық банктерде банктің кадр саясатын басшылыққа алатын еңбек ресурстары менеджментінің жүйесі қызмет атқарады. Кадр саясаты ұйымның басқарушылық қызметі мен өндірістік саясаттың құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл топтасқан, жауапты, жоғары деңгейде дамыған және жоғары өнімді қызметкерлер құрамының қалыптасуына мүмкіншілік туғызады.

Коммерциялық банктің кадр саясатында кез келген лауазымдағы қызметкерге қойылатын қажетті талаптар, қарым-қатынас, дағды-қабілеттері мен дәрежесі көрсетілетін жұмыскерлердің қызметтік міндеттемелері көрсетіледі. Осылайша, коммерциялық банк жетекшісі белгіленген кәсіби және жеке қасиеттерге – жоғары білікті, ойы орамды, тәуекелге баруға, қайсарлық танытуға, белгіленген жоспарларды жүзеге асыруға және ұжымда көшбасшы болуға икемді бола білуі керек. Банк менеджеріне қойылатын міндетті талап ол кәсіби деңгей, шет тілдерін меңгеру, аналитикалық ойлау қабілеті, ұйым-дастырушылық алғырлық, өңірлік экономикадан хабардарлық, болжай білу, алға қойған мақсатқа қол жеткізу жұмыстарында қызметкерлерді жұмылдыра білу, шыншылдық, байланысқа бейімділік, еңбек ұжымын басқару болып табылады. Коммерциялық банктерді басқару өнері ұжымда корпоративтік рух пен корпоративтік мәдениетті қалыптастыра білуге, қызметкерлердің қабілеттіліктері мен қасиеттерін аша білетін және оларды банк бизнесі қызығушылығында пайдалана білуге сайып келеді.

Департамент жетекшілерін бағалау үшін келесі критерийлер белгіленген: тапсырма беру ептілігі, шешім қабылдау шеберлігі, әрбір мәселеге жауапкершілікпен және коммерциялық тұрғыда қарай білу қабілеттілігі, мәселені шешу дағдысы, басқарудың заманауи әдіс-тәсілдерінен хабардарлығы, қол астындағы қызметкерлерді оқыту және біліктігін арттыру қабілеттілігі, жұмыс тобын қалыптастыру және дамыту зеректігі.

Банктегі қатардағы қызметкерлердің бойында кәсіби естиярлық, сенімділік, жұмыс жасау жылдамдығы, аналитикалық қасиет, өзінің өсуіне үздіксіз көңіл қою, банк техникаларынан хабардарлығы, өзін-өзі басқару, өнертапқыштық пен инновацияға икемділік, клиенттерге ықпал ету қабілетінің жоғары болуы сияқты шеберлік пен қабілеттіліктерді қалыптастыру керек.

Түлектің өндіріс саласына ауыртпалықсыз бейімделе алуы үшін студент біріншіден, бірінші курстан бастап, өзінің келешек мамандығына деген қызығушылығын арттыруы; екіншіден, болашақ мамандарды даярлау процедурасын өндіріспен тығыз байланыстыруы; үшіншіден, Қазақстандағы алдыңғы қатарда-

ғы коммерциялық банктердің қалыптасуы мен құрылу тарихын меңгеруі және олардың жетекшілерінің өмірбаянын білуі; төртіншіден, атақты экономистердің еңбектерін жиі-жиі оқып, талдай білу қасиеттеріне ие болуы керек. Арнайы пән оқытушылары қаржылық институттарда тәжірибеден өтулеріне болады.

Кадрларды даярлауда сапаны мейлінше арттыру коммерциялық банк менеджерлерінің белсенді қатысуымен жүзеге асырылуы мүмкін. Мәселен, студенттік аудиториямен кездесулерді ұйымдастыру, студенттерге банкпен танысу және диплом алды іс-тәжірибеден өту мүмкіншіліктерін ұсыну, 3-4 курстардағы үздік студенттермен еңбек келісімшартын түзу, студенттер мен оқытушыларға әртүрлі семинарлар ұйымдастыру.

Осылайша, білім беру жүйесі мен өндірістік секторларды ұйымдастыру қызметі интеграциясында ішкі еңбек нарығымен қоса сыртқы нарықта да сұранысқа ие болатын бәсекеге қабілетті кадрларды барынша сапалы даярлауға қол жеткізуге болады.

Жоғарыда айтылған мәселелерді жинақтай келе, қазіргі шарттардағы қазақстандық банк жүйесі өз дамуының тоқырауына келіп тоқтағандығын ерекше айтып өту қажет. Бұл банктердің төмен қаржыландырылуы, сыртқы қарыздардың болуы, несиелік портфель сапасының төмендеуі, халықтың несие төлеу қабілеттілігінің төмендеуі, экономикадағы өндіріс секторының артта қалуы, Қазақстан экономикасының импортқа бағдарлануы, ақшаның құнсыздану және менеджерлердің алаяқтығы салдарынан туындауда.

Қазіргі таңда отандық банк жүйесін қалпына келтіру мақсатында ҚР Үкіметі және Ұлттық банк төрағасы Г.Марченко басшылығымен банктің сыртқы қарызын қайта құрылымдау, жүйе қалыптастырушы банктердің акцияларын мемлекеттендіру, коммерциялық банктердің Қазақстан экономикасының тұрақтылығын әлемдік қаржы дағдарысы қатерінен сақтап қалған «Самұрық-Қазына» қорынан қосымша қаржыландырылуы сияқты бағдарламаларды жүзеге асырды.

Дегенмен, банк жүйесін түбегейлі реформалау, сонымен бірге ұлттық экономиканы динамикалық түрде тиімді жетілдіруді қамтамасыз ету бүгінгі күннің өзекті мәселесі, осы мәселенің ұтымды шешілуі қаржыгерлердің жаңа буынын даярлаудың сапасына байланысты.

1. Бекпенбетова Б.Б. «Банковский менеджмент». – Тараз, 2004.

Резюме

В этой статье описан требование к специалистам, работающим в коммерческих банках.

Resume

This article examines the problems of training professionals working in Kazakhstan banks.

**ОТЗЫВЫ ИНОСТРАННЫХ УЧЕНЫХ НА НАШИ ТРУДЫ
БІЗДІҢ ЕҢБЕКТЕРГЕ БЕРГЕН ШЕТ ЕЛ ҒАЛЫМДАРЫНЫҢ
ПІКІРЛЕРІ**

EDUCATIONAL FORESIGHT OF ZAKAKHSTAN

Concept Post-industrial Future of Kazakhstan: Educational Technologies

Almaty, Kazakhstan, 2012

Authors: Praliev, Imanberdiev, Kasymov

Comments: Victor Pou, Universitat Internacional de Catalunya (UIC), Barcelona, Spain, November 2012

I met Professor Imanberdiev during my last stay in Almaty, Kazakstan, we had an interesting conversation on the book above mentioned and on services activities, specially related to Kazakhstan and Spain.

We agreed on the importance of services activities in modern economies and I mentioned my background in the services industry not only from the practitioner point of view but also from the academic one.

I commented to professor Imanberdiev that I had been the first Head of the Unit dedicated to Market of Services, within the General Directorate of Industrial Policy and Internal Market at the European Commission in Brussels, from 1987 to 1991. Spain had joined the European Communities in 1986 and I was one the first Spanish civil servants working for the Commission in Brussels.

I also commented that from 1991 to 1994 I asked and obtained from the European Commission a period of leave in order to finish and present my doctoral thesis in the University of Barcelona mainly dedicated to my experience in Brussels as responsible for the new administrative Unit of the European Commission dedicated to Market of Services.

From 1994 onwards I was again back working for the European Commission in Brussels until recently, but not dedicated to services industries but mainly to external relations in the General Directorate of External Relations and in the General Directorate for Trade, first as Head of Unit and later as Counselor.

My doctoral thesis was presented at the University of Barcelona in October 1993, under the following title:

“Institutional implications of a new policy of the European Communities: la global policy for the tertiary sector. New policies for the tertiary sector in the European Communities (1984-1990) “.

The thesis had about four hundred pages and was divided in the following four chapters:

- 1) The new services economy
- 2) The traditional services policies in the European Communities
- 3) Need to adopt new tertiary policies
- 4) Scope of the new tertiary policies
- 5) Conclusions

The Conclusions in a nutshell were the following:

1) The productive system of modern societies is transformed by the increasing importance of services, under the current revolution of services.

2) It is not correct to speak of postindustrial world. Industry and services are interlinked.

3) Interest of economic science for services activities is only recent. It has been a historical contemptuous treatment of services for different reasons: difficulties of measurement and classification, absence of global theory, misunderstandings of the role of services in the economy.

4) Services activities include a huge and heterogeneous number of activities.

5) Business services are the main responsible activity of the interface between services and other productive sectors of the economy. Business services are double digit growth. They are the more dynamic sector of modern economies.

6) Within the European Community (EC) business services are a key sector but their markets are poorly integrated.

7) Within the EC attention has been historically given to agriculture and industry, not to services. This is now in contrast with the current revolution of services.

8) The new approach contained in the White Book of Internal Market, horizon 1992, consistent in the mutual recognition and harmonization of technical norms, is mainly dedicated to industry and not to services. The importance Sentence Cassis de Dijon of the European Court of Justice should also apply to services. Any service produced in a Member State according to norms of this Member State should have the same treatment as industrial products.

9) A new legal instrument is needed to guarantee this treatment. What is true for industrial products should also be true for services. Important gains of this new treatment.

10) Three important facts are behind the need for a new general policy on services :

- FAST Program (1984-87) of the European Commission
- Uruguay Round negotiations in GATT
- Increasing number of Professional organizations dedicated to services activities

11) The activities of the new Unit of Market of Services have been dedicated to propose the adoption of four new policies :

- General policy for services
- Specific policy for business services
- Specific policy for international trade for services
- New instruments mainly statistical tools

12) State of play concerning the needed new four policies is poor. Some advances have been produced in the adoption of new tools mainly statistics. It is essential the application of the new approach of the new internal market horizon 1992 not only to industrial products but also to services activities.

13) Services activities continue having a poor treatment within the global framework of policies of the EC. This should be corrected.

My thesis has a clear number of coincidences with what is said in the book by professors Praliev, Imanberdeiev and Kasymov above mentioned (Sections I and II)

and also with they propose to Kazakhstan authorities (Section III) as new policies to be implemented.

I am glad to know that the book has obtained recently a positive reception by Kazak authorities.

I am looking forward to continue personally our discussions with the authors in a next visit of mine to Almaty and I send to the authors my congratulations by their important contribution and positive impact of their proposals on the economy of Kazakhstan.

ДЛЯ ЗАМЕТОК

МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕ ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ

Тинасилов М.Д., Картабай А.Т. Концепция управления финансовой системы в нефтехозяйственном секторе экономики.....	3
Рогачева Т.М., Кушербаева А.Е. Использование «внешних локомотивов» инновационного развития Казахстана.....	8
Perneyeva G.A., Perneyev A.A. Energy development in Kazakhstan.....	16
Smerichevsky S.F., Kirizleeva A.S. The system of investment opportunities of mortgage.....	20

МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕТТЕУ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Perneyeva G.A., Perneyev A.A. Problems of formation of a common market and intensification of integration in the post-soviet area.....	27
Картабай А.Т. Использование позитивного зарубежного менеджмента и финансово-экономического мониторинга в нефтяном бизнесе.....	31
Тінәсіл М.Д., Картабай А.Т., Үркүмбаева Ә.Р. Жаңа экономикадағы Қазақстан Республикасының қаржылық жүйесін жоспарлауды жетілдіру жолдары.....	38
Imanberdiev B.D., Kasymov S.M. Post-industrial future of Kazakhstan: educational technologies.....	43

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ МІНБЕСІ ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

Рахматуллина А.Р. Кәсіби біліктілік – заман талабы.....	55
Мунасипова М.Е., Баялиева А.О. Банк секторына бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау мәселелері.....	60

ОТЗЫВЫ ИНОСТРАННЫХ УЧЕНЫХ НА НАШИ ТРУДЫ БІЗДІҢ ЕҢБЕКТЕРГЕ БЕРГЕН ШЕТ ЕЛ ҒАЛЫМДАРЫНЫҢ ШҚІРЛЕРІ

Victor Pou, Universitat Internacional de Catalunya (UIC), Barcelona, Spain.....	63
--	-----------

ХАБАРШЫ. ВЕСТНИК

**«Экономика» сериясы
Серия «Экономическая»
№1 (35), 2013**

Басуға 05.04.2013. қол қойылды.
Пішімі 60x84^{1/16} Көлемі 4,25.
Таралымы 300 дана. Тапсырыс 97.

050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық
университетінің «Ұлағат» баспасы